

ישראל והשטחים הכבושים

חופש הדת הבינלאומי – דו"ח 2008

פורסם על ידי הלשכה לדמוקרטיה, זכויות אדם ועבודה

הערה: יודגש שרק הגירסה האנגלית היא המחייבת

<http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2008/108484.htm>

מצב חופש הדת בשטחים הכבושים נדון בנספח המצורף לדו"ח זה. דו"ח על השטחים הכבושים (כולל אזורים הכפופים לתחום השיפוט של הרשות הפלסטינית) מצורף בסוף הדו"ח הזה.

לישראל אין חוקה; עם זאת, חוק יסוד **כבוד האדם וחירותו** מעניק חופש פולחן. מדיניות הממשלה המשיכה לתמוך בקיום חופשי של דת; לעומת זאת, כמה עליות בפגיעות ובאפליה על רקע חברתי תרמו לירידה קלה בכבוד לחופש הדת במשך תקופת הדיווח. פגיעות ואפליה על רקע חברתי גברו במיוחד נגד כמה קבוצות נוצריות אבנגליות ונגד יהודים משיחיים (אנשים המזדהים כיהודים ומאמינים כי ישו היה המשיח).

הכרזת העצמאות וחוק יסוד **כבוד האדם וחירותו** מתארים את המדינה כ"מדינה יהודית ודמוקרטית". רוב הנמנים עם המיעוט הלא-יהודי היו חופשיים לקיים את אמונותיהם הדתיות אולם היו נתונים לצורות שונות של אפליה, אשר למקצתן היו ממדים דתיים.

היחסים בין קבוצות דתיות לקבוצות אתניות – בין יהודים ללא-יהודים, בין מוסלמים לנוצרים, בין ערבים ללא-ערבים, בין יהודים דתיים לחילוניים ובין הזרמים השונים ביהדות – היו מתוחים לעתים קרובות במשך תקופת הדיווח. יש לזקוף זאת בעיקר לחובת הסכסוך הישראלי-פלסטיני המתמשך והיחס הלא-שווה של הממשלה אל היהודים הלא-אורתודוקסים, כולל ההכרה של הממשלה אך ורק ברשויות הדתיות-אורתודוקסיות בענייני מעמד אישי ובמקצת מענייני המעמד האזרחי הנוגעים ליהודים. ההקצבות הממשלתיות של משאבי המדינה הן לטובת קבוצות ומוסדות של היהודים הדתיים האורתודוקסים (לרבות זרמים מודרניים ודתיים-לאומיים של האורתודוקסיה) והזרם האולטרה-אורתודוקסי (הנקרא לעתים "חרדי"). לא היו דיווחים על אסירים או עצורים מטעמי דת במדינה.

המתחים בין יהודים ישראלים לערבים ישראלים גברו באופן משמעותי אחרי תחילת האינתיפאדה (או ההתקוממות) הפלסטינית השניה בשנת 2000 ונתרו גבוהים בגלל אפליה מוסדית, משפטית וחברתית נגד אזרחי המדינה הלא-יהודים ובגלל פעולות הטרוריות על ידי תושבים פלסטינים של ירושלים.

ממשלת ארה"ב דנה בחופש הדת עם הממשלה כחלק ממדיניותה הכוללת לקידום זכויות אדם.

פרק 1. דמוגרפיה דתית

בהתבסס על גבולותיה לפני 1967, יש למדינה שטח של 7,685 מיילים רבועים ואוכלוסייה המונה 7.3 מיליון נפש, מהם 5.5 מיליון יהודים, 1.5 ערבים ו-320,000 מסווגים כ"אחרים" – בעיקר אנשים מברית המועצות לשעבר, אשר הגרו על פי חוק השבות אולם לא הוכשרו כיהודים לפי ההגדרה היהודית אורתודוקסית או לפי ההגדרה שבה משתמשת הממשלה לצורך הליכים אזרחיים. על פי מספרים מן הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2005, השנה האחרונה שבה היה מידע כזה זמין, 7 אחוזים מן האוכלוסייה היהודית הם חרדים, 10 אחוזים הם אורתודוקסים, 38 אחוזים מגדירים עצמם כ"שומרי מסורת" או "מסורתיים", 45 אחוזים מגדירים עצמם כיהודים "חילוניים", אשר רובם מקיימים כמה מסורות יהודיות. מספר הולך וגדל אולם עדיין קטן של יהודים מסורתיים וחילוניים קושרים עצמם לזרמים הקונסרבטיביים, הרפורמיים והרקונסטרוקציוניסטיים של היהדות, אשר אינם מוכרים רשמית למטרות של ענייני מעמד אישי ואזרחי הכרוכים בתומכיהם. אף על פי שהממשלה אינה מכירה בהם רשמית, זרמים אלה של היהדות מקבלים שיעור קטן של מימון ממשלתי והם הוכרו על ידי בתי המשפט. קיימת קהילה קטנה אך הולכת וגדלה של כ-10,000 יהודים משיחיים.

קצת יותר מ-20 אחוזים מן האוכלוסייה הם לא-יהודים. רובם הגדול הם ערבים במוצאם. מקרב האוכלוסייה הלא-יהודית, המוסלמים הם 16.5 אחוזים, הנוצרים הם 2.1 אחוזים; הדרוזים הם 1.7 אחוזים; קבוצות דתיות אחרות הן 0.5 אחוז, כולל קהילות קטנות יחסית שעמן נמנים, בין השאר, יהודים משיחיים, עדי יהוה ובאהאים.

הממשלה דיווחה כי במשך שנת 2007 היא הנפיקה 88,500 אישורי עבודה בארץ לזרים, והעריכה כי עוד 84,000 עובדים זרים בלתי חוקיים גרים במדינה. רוב העובדים הזרים הם נוצרים פרוטסטנטים, קתולים ואורתודוקסים, בודהיסטים, הינדו, ומוסלמים.

פרק 11. המעמד של חופש הדת

מסגרת של מדיניות/ משפט

אין חוקה; חוק יסוד **כבוד האדם וחירותו** מעניק חופש פולחן, והממשלה בדרך כלל מכבדת זכות זו הלכה למעשה. חוק היסוד והכרזת העצמאות מתארים את המדינה כ"מדינה יהודית ודמוקרטית", תוך קביעת היהדות כדת השלטת והבטחת שוויון חברתי ופוליטי מלא, ללא קשר להשתייכות דתית.

אף על פי שהחוק ערב במפורש לחופש הדת ולשמירה על "מקומות קדושים של כל הדתות", למעשה המקומות הקדושים היהודיים נהנים מרמות גדולות יותר באופן משמעותי של הגנה משפטית ומשאבים ממשלתיים מכפי שמקבלים המקומות הקדושים של קבוצות דתיות אחרות. חילוקי דעות בין יהודים לבין קהילות שונות של לא-יהודים ובין חרדים ליהודים לא-אורתודוקסים היו שכיחים אף הם במשך תקופת הדיווח.

החוק להגנת המקומות הקדושים משנת 1967 חל על אתרים קדושים של כל הקבוצות הדתיות בתוך המדינה ובכל ירושלים. לפי **חוק העונשין** פגיעה באתר קדוש היא עבירה פלילית. עם זאת, הממשלה התקינה תקנות רק כדי לזהות, להגן ולממן אתרים קדושים יהודיים. אתרים קדושים לא-יהודיים אינם נהנים מהגנה משפטית לפי החוק משנת 1967 מאחר שהממשלה אינה מכירה באתרים לא-יהודיים כאתרים קדושים באופן רשמי. עד סוף התקופה המדווחת, הממשלה לא השיבה לצווים חוזרים ונשנים של בית המשפט הגבוה לצדק (בג"צ) להסביר את אי השוויון בהחלת החוק על ידה.

הסכם ה"סטטוס קוו" שהושג עם הקמת המדינה בין מייסדי המדינה לבין מועצות הרבנים האורתודוקסים של הזרם המרכזי, אשר התקיים במשך כל תולדות המדינה, דורש כי המדינה תיישם כמה קווי מדיניות המבוססים על פרשנויות יהודיות אורתודוקסיות של החוק הדתי. לדוגמה, הממשלה מכירה אך ורק בנישואים בתוך המדינה המבוצעים על ידי הממסד היהודי אורתודוקסי ואינה מתירה נישואים אזרחיים (כלומר, טקסי נישואים חילוניים המבוצעים על ידי רשויות המדינה או רשויות מקומיות). שליטה בלעדית על נישואים – כולל זכאות לנישואים וביצוע טקסי הנישואים – נמצאים לפי החוק בסמכותם של גופים מוכרים של העדות הדתיות המוכרות. הממסד היהודי אורתודוקסי קובע גם מי ייקבר בבתי עלמין של המדינה היהודית, ומגביל זכות זו ליחידים הנחשבים ל"יהודים" על פי אמות המידה האורתודוקסיות.

גיור הוא חוקי במדינה; לעומת זאת, חוק משנת 1977 אוסר על כל אדם להציע הטבות חומריות כתמריץ להמרת דת.

אל-על, חברת התעופה של המדינה ואוטובוסים ממלכתיים בכל עיר מלבד חיפה אינם פועלים בשבת; עם זאת, כמה חברות אוטובוסים פרטיות הפעילו אוטובוסים בשבת במשך התקופה המדווחת. נוסף על כך, רחובות ברוב השכונות היהודיות החרדיות היו סגורות לתנועת כלי רכב בשבת. לפי **החוק לשעות עבודה ומנוחה** משנת 1951, אשר נתמך על ידי בית המשפט העליון באפריל 2005, נאסר על יהודים ברוב המקצועות לעבוד בשבת, אלא אם כן הוענק להם היתר מיוחד מטעם משרד המסחר, התעשייה והתעסוקה. עם זאת, לעתים קרובות בוחרת הממשלה שלא לאכוף חוק זה.

החוק רואה ב"קהילות דתיות" את הקהילות שהוכרו על ידי שלטון המנדט הבריטי ועברו מתקופת המנדט הבריטי (1920 – 1948). במשך תקופה זו ניהלה בריטניה את ישראל של היום ואת השטחים הכבושים. הקהילות הדתיות כללו: אורתודוקסים מזרחיים, לטינים (רומים-קתולים), ארמנים-גרגוריאנים, ארמנים-קתולים, סורים (קתולים), קלדונים (קלדונים קתולים אוניאטים), יוונים קתולים מלקיטים, מרוניטים, סורים אורתודוקסים ויהודים.

מאז ייסוד המדינה, הממשלה הכירה בשלוש קהילות דתיות נוספות – הדרוזים (נצר גנוסטי של האסלאם) ב-1957, הכנסייה האפיסקופלית האבנגלית ב-1970 והבאהאים ב-1971. העובדה שהאוכלוסייה המוסלמית לא הוגדרה כקהילה דתית הייתה שריד של התקופה העות'מאנית, כאשר האסלאם הייתה הדת השלטת והיא לא הגבילה מוסלמים מקיום אמונתם. אוסף של הסדרים אד-הוק עם סוכנויות ממשלתיות שונות הגדיר את מעמדם של כמה כתות נוצריות שיש להן נציגויות במדינה.

הממשלה התירה לחברים בקבוצות דתיות בלתי מוכרות את החופש לקיים את אמונותיהם הדתיות. לדברי הממשלה לא היו קבוצות דתיות הממתינות להכרה במשך התקופה המדווחת.

מלבד כמה יוצאים מן הכלל, לכל קהילה דתית מוכרת הייתה סמכות משפטית על חבריה בענייני נישואים, גירושים וקבורה במשך התקופה המדווחת. חקיקה שנחקקה ב-1961 נתנה לבתי המשפט המוסלמיים סמכות בלעדית לפסוק בעניינים של מעמד אישי הנוגעים למוסלמים. לדתות בלתי מוכרות כביכול אין לבתי דין דתיים מקומיים סמכות משפטית המחייבת את חבריהן בענייני מעמד אישי. רק קהילות דתיות מוכרות מקבלות מימון מן הממשלה עבור שירותיהן הדתיים.

בשנים האחרונות, **חוק ההסדרים** המוגש מדי שנה כדי להנחות את הוצאות הממשלה, העניק פטור ממסי הרשויות המקומיות לכל מקום פולחן של קבוצה דתית מוכרת. פטור מתשלומי מס הוענק גם לקבוצות שאינן מוכרות רשמית על ידי חוק. עם זאת, הממשלה מפרשת בדרך כלל את הפטור ממסי הרשויות המקומיות כך שהוא חל רק על החלק המשמש ממש לפולחן מתוך הרכוש של הארגונים הדתיים.

גם ארגונים דתיים שאינם למטרות רווח מקבלים לפעמים פטור ממס. לדוגמה, לפדרציה הלותרנית העולמית (LWF) היה מעמד של ארגון פטור ממס עבור בית החולים שלה על הר הזיתים, במשך כ-40 שנה, עד אשר בית המשפט המחוזי ביטל את זכות היתר הזו בשנת 2002. הפדרציה הלותרנית העולמית הגישה ערעור לבית המשפט העליון והחלה במשא ומתן עם הממשלה כדי ליישב את הסוגיה. התיק היה עדיין תלוי ועומד לפני בית המשפט העליון בסוף התקופה המדווחת.

לבתי משפט חילוניים יש סמכות עליונה בשאלות של ירושה, אולם הצדדים, בהסכמה הדדית, הביאו גם עניינים כאלה לבתי משפט דתיים. משפחות של יהודים, דרוזים ונוצרים רשאיות לבקש להישפט בבתי משפט אזרחיים במקום בבתי משפט דתיים בעניינים מסוימים של מעמד משפחתי, כגון דמי מזונות ומשמורת ילדים במקרים של גירושים. למוסלמים יש זכות להביא עניינים כגון דמי מזונות וחלוקת רכוש הכרוכים בגירושים לבתי משפט אזרחיים העוסקים בענייני מעמד משפחתי. לעומת זאת סוגיות של אבהות נותרו בסמכותם המשפטית הבלעדית של בתי הדין של השרעה. אין כל חוק מגשר או הנחיה הקובעת את הגישות השונות האלה.

בשנת 2003 הציגה הממשלה תוכנית של לימודי ליבה המחייבת את כל בתי הספר המקבלים מימון מן המדינה ללמד נושאי ליבה, כגון אנגלית, מתמטיקה ומדעים. בעקבות שנים של הימנעות מצד בתי הספר היהודיים הדתיים-חרדיים המסובסדים על ידי המדינה מיישומה של תוכנית לימודי הליבה, הזהיר בית המשפט הגבוה לצדק (בג"צ) כי לפי החקיקה הקיימת, אם תוכנית הלימודים לא תאומץ עד תחילת שנת הלימודים 2008-2009, בתי הספר החרדיים לא יהיו זכאים למימון ממשלתי. ב-23 ביולי 2008, הגיבה הכנסת לאזהרתו של בג"צ על ידי העברת חקיקה חדשה אשר תאפשר למדינה להמשיך ולממן כ-60 אחוזים מהוצאותיהם של בתי ספר אלה גם אם אינם מיישמים את תוכנית לימודי הליבה.

באפריל 2006 פסק בית המשפט העליון כי בתי הדין הרבניים אינם רשאים לשמש כבוררים במחלוקות בענייני רכוש בין בעל ואשה גרושים. פסיקה זו ניצלה על ידי חוצנה מסמכותם של בתי הדין הרבניים לשמש כבוררים בכל המחלוקות הכספיות, גם אם כל הצדדים למחלוקת אינם מתנגדים לכך שבתי הדין הרבניים ימלאו תפקיד זה. אף עלפי שבתו בתי הדין הרבניים פסקו בענייני כספים מאז התקופה שלפני הקמת המדינה, סמכותם המשפטית בעניינים אלה לא נקבעה מעולם בחוק. בתגובה לפסיקת בית המשפט העליון יזמו בתי המשפט הרבניים הצעת חוק בכנסת אשר תבטיח בחוק את סמכותם המשפטית בעניינים כספיים. הצעת החוק הוגשה לעיונו של משרד המשפטים ביוני 2006. בדיקתה של הצעת החוק על ידי משרד המשפטים נמשכה בעת סיום התקופה המדווחת.

למשרד הפנים יש סמכות משפטית על עניינים דתיים הנוגעים לקבוצות לא-יהודיות, בעוד שמשרד התיירות אחראי להגנה ולתחזוקה של אתרים קדושים לא-יהודיים. משרד הדתות – שהוקם מחדש ב-14 בינואר 2008, אחרי כמה שנים שבהן נקלטו תפקודיו בתוך משרד ראש הממשלה – הוא בעל סמכות משפטית על 133 המועצות הדתיות היהודיות של המדינה, המפקחות על מתן שירותים דתיים בקהילות היהודיות. קיימת מועצה דתית לא-יהודית יחידה עבור הדרוזים והיא נמצאת בפיקוח של המחלקה לענייני לא-יהודים במשרד הפנים. החקיקה הקובעת מועצות דתיות אינה כוללת קהילות דתיות לא-יהודיות מלבד הדרוזים. במקום זאת, מספק משרד הפנים סכום מוגבל של כספים עבור שירותים דתיים של קהילות לא-יהודיות מוכרות. הממשלה ממשיכה לממן כ-40 אחוזים מתקציבי המועצות הדתיות והרשויות המקומיות מממנות את היתרה.

לפי המספרים של הממשלה, תקציב 2007 לשירותים דתיים ולמוסדות דת עבור האוכלוסייה היהודית היה 400 מיליון דולר בקירוב (1.6 מיליארד ש"ח). מיעוטים דתיים, שהם כ- 20 אחוזים מן האוכלוסייה, קיבלו כ- 20.5 מיליון דולר (82 מיליון ש"ח), או קצת יותר מ- 5 אחוז מן המימון הכולל.

לפי **חוק השבות** מעניקה הממשלה זכויות הגירה ותושבות ליחידים העומדים באמות מידה קבועות המגדירות זהות יהודית. בהגדרה זו נכללים ילד/ה או נכד/ה של יהודי/ה, בן/ בת זוג של יהודי/ה, בן/ בת זוג של ילד/ה של יהודי/ה ובן/ בת זוג של נכד/ה של יהודי/ה. הממשלה משתמשת באמת מידה נפרדת ומחמירה יותר המבוססת על אמות המידה היהודיות- אורתודוקסיות כדי לקבוע את הזכות לאזרחות מלאה, זכאות לתמיכה כספית ממשלתית לעולים, את הלגיטימציה לגיור ליהדות המבוצע בתחומי המדינה ואת המעמד היהודי למטרות של מעמד אישי וכמה סוגיות של מעמד אזרחי.

זכויות התושבות אינן מוענקות לקרובי משפחתם של מי שהתגיירו, מלבד לילדיהן של נשים שהתגיירו, אשר נולדו לאחר שהושלמה התגיירותה של האם. לפי המספרים העדכניים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בערך 31 אחוזים מן האוכלוסייה היהודית של המדינה נולדו מחוץ למדינה.

בשנת 2007, לאחר שבית המשפט הגבוה לצדק (בג"צ) פסק כי נוהל זה אינו חוקי, משרד הפנים לא דרש עוד כי בתעודות הזיהוי יופיע ציון הלאום. עם זאת, למעשה, משרד הפנים עדיין מבדיל בין יהודים ללא- יהודים בתעודות הזיהוי על ידי הדפסת תאריך הלידה של יהודים באותיות עבריות על פי לוח השנה היהודי ואילו רישום תאריך הלידה של לא יהודים נעשה על פי לוח השנה הגרגוריאני. אזרחים ותושבים נדרשים להירשם במרשם האוכלוסין של משרד הפנים כאחד מתוך רשימה קבועה של השתייכויות לאומיות.

לפי **התנועה לאיכות השלטון**, קבוצה העוקבת אחר פעולות הממשלה, בין השנים 2002 ל-2007, בחרו 1,520 גברים חרדיים להיכנס למעגל כוח העבודה באמצעות תוכניות שאושרו ב**חוק טל**, בעוד ש 50,000 המשיכו ללמוד בישיבות. לפי המספרים של צבא ההגנה לישראל (צה"ל), אשר פורסמו ביולי 2007, כ- 11 אחוזים מכל הגברים המועמדים לשירות צבאי היו בעלי אישורי דחיית שירות כתלמידי ישיבה שתורתם אומנותם. זו עליה מ- 7.3 אחוזים בשנת 2000.

בתי ספר חילוניים דוברי עברית, מלמדים היסטוריה יהודית וטקסטים יהודיים דתיים. שיעורים אלה מכסים בראש ובראשונה מורשת ותרבות יהודית ולא אמונה דתית. בתי ספר ממלכתיים דוברי ערבית בעלי גופים של תלמידים ערבים מלמדים שיעורי חובה בקוראן ובתנ"ך, מאחר שערבים מוסלמים ונוצרים גם יחד לומדים בבתי ספר אלה. בתי ספר יהודיים דתיים- אורתודוקסיים שהם חלק ממערכת בתי הספר הממלכתיים מלמדים שיעורי חובה בדת. כך גם בתי ספר חרדיים פרטיים המקבלים מימון כלשהו מן המדינה.

בתי ספר יהודיים-ערביים מעורבים הם נדירים. בתי הספר המעורבים הפרטיים הקיימים הוכחו כמוצלחים עבור ערבים ויהודים. לדוגמה, במשך התקופה המדווחת, בית ספר מעורב ערבי וישראלי בירושלים זכה לאהדת הציבור. לכל כיתה היה מורה ערבי ומורה יהודי. כל אחד מהם לימד בשפת האם שלו ובית הספר עצמו נוהל על ידי שני מנהלים משותפים – האחד ערבי והאחר יהודי. התלמידים מקיימים את חגי המוסלמים, הנוצרים והיהודים, ומקבלים חופשות לרגל ראש השנה ויום הכיפורים היהודיים ולרגל עיד אל-פיטר בסיום הרמדאן. כל שלוש הדתות נלמדות ונדונות.

הממשלה מקיימת את החגים היהודיים הבאים כימי חג לאומיים: ראש השנה, יום כיפור, סוכות, שמחת תורה, פסח ושבעות. רשויות מקומיות ערביות מכירות לעתים קרובות בחגים הנוצריים והמוסלמים.

הגבלות על חופש הדת

מדיניות הממשלה ממשיכה לתמוך בקיום חופשי של דת בדרך כלל. ; עם זאת, עלייה בפגיעות ובאפליה על רקע חברתי תרמה לירידה קלה בכבוד לחופש הדת במשך התקופה המדווחת. פגיעות ואפליה על רקע חברתי גברו במיוחד נגד כמה קבוצות נוצריות אבנגליות ונגד יהודים משיחיים (אנשים המזדהים כיהודים ומאמינים כי ישו היה המשיח).

אזרחים יהודים רבים התנגדו לשליטה הבלעדית של הממסד האורתודוקסי על נישואים יהודיים ועל עניינים אחרים של מעמד אישי ולהיעדר אמצעים לנישואים אזרחיים. הגבלות על התנועה והגישה למקומות קדושים לא- יהודיים וכן הגבלות על מימון והגנה של מקומות אלה תרמו אף הן למתחים דתיים.

310,000 אזרחים בקירוב – רובם עולים מברית מועצות לשעבר, אשר עלו לפי **חוק השבות** – לא היו זכאים להינשא בארץ במשך התקופה המדווחת מאחר שלא הוכרו כיהודים על ידי הרשויות הדתיות האורתודוקסיות. יהודים הרוצים להינשא בטקס שאינו דתי- אורתודוקסי או הרוצים להינשא למי שאמונתו אחרת נאלצים לעשות זאת בחוץ לארץ. משרד הפנים מכיר בנישואים כאלה אך ורק אם נעשו בחוץ לארץ. לפי **ארגון משפחה חדשה** – ארגון לא ממשלתי (NGO) – יותר מ- 5,000 זוגות נישאים בטקסים אזרחיים בחוץ לארץ מדי שנה, רובם בקפריסין.

החוק להגנת מקומות קדושים משנת 1967 מגן על כל המקומות הקדושים, אולם הממשלה מיישמת את התקנות רק לגבי אתרים יהודיים. בסוף שנת 2007 היו 136 מקומות קדושים המיועדים להגנה, כולם היו יהודיים. **הקבר הקדוש** ואתרים מפורסמים אחרים מקבלים הגנה בפועל כתוצאה מחשיבותם הבינלאומית; לעומת זאת, מסגדים, כנסיות ומקדשים קהילתיים מאוימים לעתים קרובות על ידי יזמי- פיתוח ורשויות מקומיות. איומים כאלה אינם ניצבים לפני אתרים יהודיים. אתרי צלינות נוצרית סביב אגם הכינרת עומדים לנוכח איומים קבועים של הסגת גבול מצדם של מתכנני האזור הרוצים להשתמש בחלקים מנכסים אלה לצורכי נופש. בעבר, רק התערבויות דיפלומטיות סיכלו מאמצים כאלה.

בשנת 2004, קבוצת ההגנה המשפטית הערבית- ישראלית עדאללה עתרה לבית המשפט העליון כדי לאלץ את המדינה להגן על אתרים מוסלמיים. עדאללה טענה כי כל המקומות המצוינים כמקומות קדושים הם יהודיים והאשימה את הממשלה באי הכנה ואי יישום של תקנות להגנה על אתרים לא-יהודיים. דבר זה גרם לחילול ולהמרה של אתרים מוסלמיים אחדים. בינואר 2006 הצהירה הממשלה כי היא מינתה ועדה בין-משרדית כדי לבחון את הניהול האדמיניסטרטיבי והתקציבי של אתרים קדושים. ב- 20 באוגוסט 2007, הורה בית המשפט העליון לממשלה להסביר את המחדל שלה בהגנת אתרים אסלאמיים קדושים ולהעניק כספים לצורכי אחזקתם. תגובת הממשלה לבית המשפט העליון הייתה עדיין תלויה ועומדת בסוף התקופה המדווחת.

במשך החגים היהודיים, בעקבות התקפות של טרוריסטים, ובתגובה לאיומים אפשריים אחרים, הממשלה הטילה סגרים כדי להגביל נסיעה בארץ ובשטחים הכבושים למטרות ביטחון. סגרים אלה מנעו גישה לאתרים קדושים בארץ מערבים מוסלמים ונוצרים וכן מערבים ישראליים ומפלסטינים בעלי תעודות זיהוי מירושלים. הקמת גדר הפרדה מנעה אף היא גישה לאתרים קדושים בכל רחבי הארץ ובשטחים הכבושים במשך התקופה המדווחת.

בשנת 2006 דיווחה האגודה הערבית לזכויות אדם (AAHR) כי הממשלה מסרבת לשפץ מסגדים באזורים שבהם אין עוד אוכלוסייה מוסלמית ואף פעם בתולדותיה לא תקצבה בנייה של מסגד חדש. אנשי דת מוסלמים, שופטים ומנהיגים פוליטיים ציינו את היעדר המימון הממשלתי לתחזוקה ולגישה למסגדים בטבריה, צפת, באר שבע, קיסריה ומקומות אחרים. הממשלה התירה לאזרחים פרטיים או לרשויות מקומיות להסב מסגדים אחדים לגלריות, מסעדות ומוזיאונים.

הממשלה הצהירה כי הדו"ח של האגודה הערבית לזכויות אדם (AAHR) התייחס למקומות נטושים ולא לאתרים פעילים וכי המקומות הנטושים לא תוחזקו כראוי. אין כל הגבלה על בניית מסגדים חדשים והממשלה ציינה כי אף על פי שתקציב המדינה אינו מכסה את העלויות של בנייה חדשה, הוא מעניק סיוע מסוים בתחזוקה של מסגדים.

תושבים מוסלמים של אזור באר שבע, כולל בני שבטים בדואים, מחו נגד כוונתה של העירייה לפתוח מחדש את המסגד הישן של העיר כמוזיאון במקום כמסגד עבור התושבים המוסלמים של האזור. בית המשפט הגבוה לצדק (בג"צ) דחה עתירה של עדאללה, המייצגת את הקהילה המוסלמית באזור, לחייב את העירייה שלא לחדש את המסגד כמוזיאון. העותרים טענו כי אין מסגדים חלופיים באזור באר שבע. ביולי 2006 הציע בג"צ פשרה שבה המסגד ישמש כמוזיאון לתרבות אסלאמית. ב- 21 בינואר 2007, עדאללה דחתה את הצעת בית המשפט, בטענה כי יש צורך לקיים את הזכויות הדתיות של המוסלמים באזור. תשובתה של עדאללה לבית המשפט ציינה כי בעוד שיש בית כנסת אחד לכל 700 יהודים בבאר שבע, אין ולו מסגד אחד עבור 5,000 המוסלמים בעיר. העניין נותר תלוי ועומד בסוף התקופה המדווחת.

כ- 80,000 הבדואים המתגוררים בכפרים בלתי מוכרים לא היו מסוגלים לבנות מסגדים או לתחזק אותם באופן חוקי, כתוצאה ממדיניותה ארוכת הימים של הממשלה להתכחש לתביעות בעלות, בקשות לבניה ושירותים מוניציפליים בקהילות כאלה. מסגדים קיימים בקהילות בדואיות בלתי מוכרות, אולם בדומה לבתים ולמבנים קהילתיים אחרים, הם נחשבים על ידי הממשלה לבלתי חוקיים ולפיכך מיועדים להריסה.

מיסיונרים הורשו להמיר דת, אף על פי שהצעת טובות הנאה חומריות עבור המרת דת או המרת דתם של אנשים מתחת לגיל 18 נותרו בלתי חוקיות אלא אם כן אחד ההורים השתייך לקבוצה הדתית המבקשת להמיר את דתו של הקטין. הכנסיה של ישו הנוצרי של הקדושים האחרונים (המורמונים) נמנעה מרצון מהמרת דת בהתאם להסכם הקיים שנים רבות עם הממשלה. למרות החוקיות הרשמית, המשיכו המיסיונרים לעמוד לנוכח הטרדה ואפליה מצד כמה פעילים וארגונים יהודים חרדיים ומצד פקידי ממשלה מקומיים מסוימים.

עד סוף התקופה המדווחת הכנסת לא אישרה את **ההסכם העקרוני** שעליו נוהל משא ומתן בשנת 1993 והוא קובע את היחסים בין הכס הקדוש לבין הממשלה. משא ומתן מתמשך בין הממשלה לכס הקדוש מטפל בפטורים ממס עבור המוסדות הרומיים-קתוליים והנכסים (כנסיות, מנזרים, וארגוני חינוך וסעד) והנגישות של מוסדות כאלה לבתי משפט ישראליים. על פי החוק הנוכחי, מחלוקות בענייני רכוש שבהן מעורבים מוסדות דתיים מטופלות על ידי הרשות המבצעת של הממשלה. המשא ומתן בן 13 השנים בין הממשלה לכס הקדוש עודנו נמשך בסיום התקופה המדווחת.

מאחר שאין לממשלה יחסים דיפלומטיים עם ערב הסעודית, אזרחים מוסלמים נוסעים דרך מדינה אחרת, בדרך כלל ירדן, כדי להשיג מסמכי נסיעה עבור החאג' (צליינות למכה). המספר השנתי הממוצע של צלייני חאג' הנוסעים מן המדינה בשנים האחרונות הוא כ- 4,500 והמספר הכולל של המורשים להשתתף בחאג' נקבע על ידי הרשויות של ערב הסעודית. על פי הממשלה, נסיעה למדינת אויב, לרבות נסיעה לערב הסעודית לצורך החאג', עלולה להיות מוגבלת; עם זאת, הגבלות אלה התבססו על דאגות ביטחוניות ולא על גורמים דתיים או אתניים כלשהם.

במשך התקופה המדווחת קבוצות רבות ויחידים מקבוצות דתיות רבות נסעו לארץ באופן חופשי. עם זאת, לפי דבריהם של נציגים של מוסדות נוצריים, תעריפי הוצאת אשרה עבור כמה מן העובדים הדתיים שלהם המשיכו לרדת בשנים הקודמות. באוקטובר 2007 הודיע משרד הפנים כי שבועות מספר קודם לכן הוא ביטל את כל האשרות לכניסה רב-פעמית עבור אנשי הכמורה הנוצרית הפועלים בשטחים הכבושים. אנשי כמורה שרצו לחזור אל קהילותיהם בשטחים הכבושים או לבקר בהן נדרשו לבקש אשרות חדשות לכניסה חד-פעמית, בקונסוליות בחוץ לארץ, תהליך העלול להימשך חודשים.

ב- 26 באוקטובר 2007, סיפר משרד הפנים לעיתון **הארץ** כי הביטול ההמוני, ללא הודעה מראש, של אשרות כניסה נוהל לבקשת גורמי ביטחון בכירים וכי המשרד "ניסה לתאם אמצעי של פעולה אשר יקל על אנשים ונשים מקרב הכמורה לנסוע." בינואר 2008 הסכים משרד הפנים להשיב על כנן את אשרות הכניסה הרב-פעמית לאנשי כמורה בכירים מסוימים, תוך שהוא מציע לאחרים את ההזדמנות להשיג אשרות לכניסה-חוזרת באותו זמן שהם מבקשים היתרי יציאה. בסוף התקופה המדווחת נציגים של מוסדות נוצריים המשיכו להתלונן על קשיים בהבטחת אשרות לכניסה-חוזרת.

הממשלה השתמשה באנשי כמורה לא-יהודים ככמרים צבאיים בטקסי קבורה צבאית, כאשר חייל לא יהודי או לא מוסלמי מת תוך כדי שירותו. משרד הפנים דיווח כי הוא סיפק אימאמים כדי לנהל הלוויות לפי מנהגי המוסלמים. כל הרבנים הצבאיים היהודים בצה"ל הם אורתודוקסים. לדברי מקורות ממשלתיים, לא היו לצה"ל אנשי כמורה נוצרים או מוסלמים מאחר שהחופשות התכופות בבית המוענקות לכל החיילים מאפשרות לחיילים מוסלמים ונוצרים גישה קלה וסדירה אל אנשי הכמורה שלהם ולשירותים דתיים בבית.

צה"ל נתן חסות לקורסים לגיור עבור חיילים יהודים שעברו טקסי גיור לא-אורתודוקסי (ולפיכך בלתי מוכר) ועבור חיילים לא-יהודים המבקשים להתגייר ליהדות.

השירות הצבאי הוא חובה רק ליהודים, דרוזים וצ'רקסים (מוסלמים מאזור צפון-מערב הקווקז, אשר היגרו לנקודות שונות במזרח התיכון שהיה תחת שלטון עותומני בשלהי המאה התשע עשרה). שירות צבאי אינו חובה לערבים-ישראלים והרוב המכריע של ערביי-ישראל בוחר שלא לשרת בצבא. מקצת האזרחים הערבים, בעיקר בדואים, מתקבלים כמתנדבים. החל ביוני 2007, יכולים ערבים-ישראלים ויהודים אורתודוקסים לעשות שירות לאומי במקום שירות צבאי, כמתנדבים במגזרי הבריאות, החינוך או הרווחה, במשך שנה אחת עד שנתיים. שירות זה מעניק זכאות להטבות לאומיות זהות לאלה המוענקות לחיילים ותיקים.

עם זאת, קבוצות הגנה משפטית של ערביי-ישראל, חברי כנסת ומנהיגים של קהילות מקומיות טענו כי דיור, השכלה והטבות אחרות וכן העדפות בתעסוקה מבוססות על ניסיון צבאי, מפלות מבחינה מעשית לטובת האוכלוסייה היהודית, אשר רובה שירת בצבא.

משאבים ממשלתיים זמינים עבור לימודי דת/ מורשת לבתי ספר ממלכתיים ערביים ויהודיים לא-אורתודוקסים היו פחותים באופן יחסי מן המשאבים הזמינים לבתי ספר ממלכתיים יהודיים-אורתודוקסים במשך התקופה המדווחת. לפי המרכז לפלורליזם יהודי (IRAC), בשנת 2006 כ- 96 אחוזים מכל כספי המדינה עבור חינוך יהודי דתי הוקצו לבתי ספר יהודיים אורתודוקסיים או חרדיים. בתי ספר ערביים ממלכתיים או פרטיים מציעים הן לימודי אסלאם והן לימודי נצרות, אך המימון של המדינה ללימודים כאלה היה באופן יחסי פחות מן המימון לקורסים של חינוך דתי בבתי ספר יהודיים.

החוק לקבורה אזרחית חלופית 1996 קבע את זכותו של כל אדם להיקבר בטקס אזרחי ודרש הקמה של 21 בתי קברות ציבוריים אזרחיים בכל רחבי המדינה. עם זאת, בסוף התקופה המדווחת היו קיימים רק שני בתי קברות ציבוריים אזרחיים, זמינים ל- 310,000 אזרחים בקירוב, רובם עולים מברית המועצות לשעבר, אשר עלו לפי חוק השבות אך אינם נחשבים ליהודים על פי הרשויות היהודיות-אורתודוקסיות. כמו בתקופות מדווחות קודמות, משרד הדתות לא יישם את החוק במשך התקופה המדווחת ולא השתמש ב- 2.9 מיליון דולר (11.5 מיליון ש"ח) שהוקצו בתקציב המדינה לשנת 2007 לפיתוח חלקות לקבורה אזרחית- חילונית. קיבוצים מסוימים הציעו טקסי קבורה אזרחית, אך טקסי קבורה אלה היו יקרים. ב-31 בינואר 2008, אישרה עיריית ירושלים תוכנית להקמת בית קברות עירוני חדש, לשימושם של אזרחים חילוניים, ללא תשלום.

באפריל 2005 הורה בית המשפט הגבוה לצדק (בג"צ) לממשלה להודיע לבית המשפט תוך שלושה חודשים על עמדת הממשלה בסוגיה האם להכיר במה שמכונה נישואים קונסולריים, המנוהלים על ידי פקידים בכירים בשגרירויות זרות במדינה. ב- 2 בספטמבר 2007, הצהירה המדינה כי היא תתיר נישואים קונסולריים כל עוד שני הצדדים מסווגים כמי שאין להם דת או כמי שמשתייכים לקהילה דתית שאינה מוכרת על ידי המדינה.

שלוש הרשויות המקומיות הישראליות של תל אביב, מבשרת ציון ולוד הכירו רשמית ב"תעודות שותפות" המונפקות על ידי הארגון הלא-ממשלתי (NGO) **הארגון המשפחתי החדש למען זכויות המשפחה**. התעודות, המפרטות את הזכויות ואת האחריות של חיים משותפים, חתומות על ידי שני השותפים ועל ידי עורך דין. התעודות הונפקו למאות זוגות, כולל כמה מבין 310,000 העולים דוברי רוסית שאינם זכאים להינשא במדינה מכיוון שהם אינם מוכרים כיהודים, לזוגות מאותו מין ולאזרחים המוחים על המונפול של הרבנות האורתודוקסית על נישואים יהודיים במדינה.

המדינה אינה מכירה בגיורים ליהדות שנעשו בארץ על ידי רבנים לא-אורתודוקסים. בפסיקה משנת 2004 קבע בג"צ כי לא-יהודים שעלו ארצה ולאחר מכן גיורו בארץ באמצעות גיור אורתודוקסי זכאים להיות עולים ואזרחים על פי חוק השבות. ב- 6 בפברואר 2008, הודיעה ועדת שרים לגיורים על הקמת **רשות גיור** חדשה – בראשותו של הרב הראשי הספרדי שלמה עמר – כדי למנות דיינים דתיים ולפקח על עבודתם. הדיינים מעריכים את רצונם הטוב של המועמדים לגיור ליהדות. מבקרים טוענים כי מינויו של עמר לעמוד בראש הרשות מחק למעשה שנים של התקדמות לקראת הרחבת ההגדרה הרשמית של יהדות וגיבש את אחיזתו של הממסד האורתודוקסי בעניינים של זהות יהודית.

במאי 2008 בית הדין הרבני הגבוה, בראשותו של הרב הראשי עמר, ביטל בקצרה את גיורה של אשה שעמדה כבר באמות המידה המחמירות של **רשות הגיור** והוכרזה רשמית כיהודיה. בכל אופן, בית הדין חזר בו מהחלטתו בעקבות זעקה ציבורית של גרים אורתודוקסים אחרים אשר חששו שמא מעמדם כיהודים עלול להיות מוטל בספק.

במאי 2008 הודיעה הרבנות הראשית כי היא החליטה שנתיים קודם לכן שלא להכיר באופן אוטומטי בגיורים שנעשו על ידי רבנים אורתודוקסים בחוץ לארץ, תוך ציון הצורך בעקביות של אמות מידה בתהליך הגיור. במשך התקופה המדווחת, הרבנות הראשית והמועצה הרבנית של אמריקה הסכימו כפי שנודע על רשימה של בתי דין אורתודוקסיים בחוץ לארץ אשר פסיקות הגיור שלהם יוכרו על ידי הרבנות הראשית.

לפי הפרשנות של בית הדין הדתי היהודי לחוק המעמד האישי, אישה יהודיה אינה רשאית לקבל כתב גט ללא הסכמתו של בעלה. כתוצאה מכך, אלפי נשים המכונות 'עגונות' – "נשים כבולות" – אינן יכולות להינשא מחדש או ללדת ילדים חוקיים מכיוון שבעליהן נעלמו או סירבו לתת להן גט. לבתי דין רבניים יש סמכות לכפות עיצומים על בעלים המסרבים לתת גט לנשותיהם או על נשים המסרבות לקבל גט מבעליהן, אולם הם אינם יכולים לתת גט ללא הסכמת הבעל.

כמה בתי דין לחוק האסלאמי קבעו כי אשה מוסלמית אינה יכולה לבקש גירושים אך אפשר לאלץ אותה להסכים אם הגירושים ניתנו לבעל. נשים ערביות גרושות מוכפשות בקהילותיהן ונתקלות בקשיים להינשא מחדש.

חברים בקבוצות דתיות בלתי מוכרות, במיוחד נוצרים אבנגליים, נתקלו בבעיות בהשגת אישורי נישואים או שירותי קבורה שהיו דומות לבעיות שבהן נתקלו יהודים שאינם נחשבים ליהודים על ידי הממסד האורתודוקסי. הסדרים בלתי רשמיים עם קבוצות דתיות מוכרות אחרות מעניקים הקלה במקרים מסוימים.

ב- 28 באפריל 2008, עצרה משטרת ההגירה את הסטודנטית הגרמנית ברברה לודוויג והתכוננה לגרש אותה בגין אי החזקת אשרת סטודנט תקפה כדי להמשיך את לימודי התואר שלה באוניברסיטה העברית. לדברי לודוויג ופרקליטיה במכון ירושלים לצדק (JLI), היא עשתה ניסיונות חוזרים ונשנים לחדש את אשרת הסטודנט שלה, אולם נדחתה מכיוון שמשרד הפנים קבע כי היא יהודיה משיחית. בכתבה שפורסמה ב**ג'רוזלם פוסט** ב- 29 באפריל תוארו מכתבים שראה העיתון ואשר הופנו אל לודוויג מאת משרד הפנים ובהם מותח המשרד ביקורת על פעילותה המיסיונרית.

רוב היהודים האורתודוקסים מאמינים כי טקסי תפילה מעורבים לשני המינים פוגעים במצוות היהדות. כתוצאה מכך, טקסים כאלה נאסרו, בין שאר המקומות, ליד הכותל המערבי, האתר קדוש ביותר בירושלים, שם חייבים גברים ונשים להשתמש באזורים נפרדים לצורך ביקור ותפילה. נאסר על נשים לנהל תפילות כלשהן ליד הכותל המערבי כשהן לובשות טליתות, הנלבשות בדרך כלל על ידי גברים ואין הן רשאיות לקרוא מתוך ספרי התורה.

בשנת 2004 החל מרכז שמעון ויזנטל השוכן בארה"ב בבנייתו של המרכז לכבוד האדם ומזיאון הסובלנות בירושלים. ההיקף הכספי של מיזם זה הוא 150 מיליון דולר (600 מיליון ש"ח). מרכז ויזנטל החל בבניה באתר של מגרש חניה עירוני, שבנו בכירים מקומיים בשנות ה-1960, על חלק מבית קברות מוסלמי בן מאות שנים. התומכים במרכז ויזנטל טענו כי פסיקה של בית הדין של השרעיה, משנת 1984, קבעה כי מאחר שבית הקברות ננטש, אין הוא קדוש עוד. במשך התקופה המדווחת גילו הבונים מאות שלדים ושרידי שלדים. לאחר שכמה ארגונים מוסלמיים עתרו לבג"צ כדי להפסיק את הבניה, הורה בית המשפט לצדדים ליישב את העניין בבוררות והוציא צו מניעה המפסיק את עבודות הבניה. הבוררות נכשלה והעניין עודנו נמשך בסוף התקופה המדווחת.

מכון ירושלים לצדק טען גם כי בכירים במשרד הפנים סירבו לתת שירותים לאזרחים מסוימים בהתבסס על אמונותיהם הדתיות. מאגר ההגנה המשפטית של מכון ירושלים לצדק לגבי מקרים כאלה הכיל כ- 143 תיקים פתוחים במשך התקופה המדווחת, כולל מקרים רבים העוסקים בניסיונות מצד משרד הפנים לבטל את אזרחותם של אנשים שהתגלו כמחזיקים באמונות משיחיות או נוצריות, או לשלול שירותים לאומיים מסוימים – כגון הטבות רווחה או תמיכות – מאנשים כאלה.

במקרים אחרים טען מכון ירושלים לצדק כי משרד הפנים סירב לטפל בבקשות לעלייה של אנשים הזכאים לאזרחות לפי חוק השבות אם נקבע כי אנשים כאלה נחשבים למחזיקים באמונות דתיות נוצריות או יהודיות-משיחיות. במקרה אחד כזה, פרסם מכון ירושלים לצדק מכתב שהתקבל על ידי אחד מלקוחותיו, ובו משרד הפנים הודיע ללקוח – תושב חוקי הזכאי בשאר המובנים לעלות לפי חוק השבות – כי המשרד דוחה את בקשתו למעמד ומצווה עליו לעזוב את המדינה תוך 14 יום מכיוון שהוא "היה מעורב באמונה משיחית... (ו)אדם הזכאי לזכות השיבה המקדם את האמונה המשיחית פועל באופן בלתי חוקי". ב- 16 באפריל 2008, בתשובה לעתירה שהוגשה על ידי מכון ירושלים לצדק בשםם של 12 מגישי בקשת עלייה, פסק בג"צ כי הממשלה אינה יכולה לשלול מעמד מאדם הזכאי לעלות לפי חוק השבות על בסיס זיהויו של אותו אדם כיהודי משיחי, כל עוד אותו אדם אינו נחשב ליהודי לפי ההגדרה האורתודוקסית.

לא היו כל ידיעות על אסירים או עצורים מטעמי דת במדינה.

המרת דת בכפיה

לא היו כל ידיעות על המרת דת בכפיה, לרבות על קטינים אזרחי ארה"ב שנחטפו או הוצאו באופן בלתי חוקי מארצות הברית, או על סירוב לאפשר החזרתם של אזרחים כאלה לארצות הברית.

רדיפה על ידי ארגוני טרור

במשך התקופה המדווחת, ארגוני טרור, כולל חמאס, הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני וגדודי חללי אל אקצה, ביצעו באופן קבוע התקפות נגד אזרחים יהודים, בדרך כלל בצורה של התקפות ללא הבחנה ברקטות ופגזי מרגמות מרצועת עזה. לעתים קרובות ליוו הטרוריסטים את התקפותיהם ברטוריקה אנטישמית.

שיפורים והתפתחויות חיוביות בנוגע לחופש הדת

במאי 2008 נפתחו במודיעין בתי הכנסת הרפורמיים והקונסרבטיביים הראשונים הממומנים על ידי המדינה. היה זה בעקבות פסיקת בג"צ בשנת 2003 כי מותר להשתמש בכספי מדינה לבניית בתי כנסת לא-אורתודוקסיים. הסכם בין הממשלה לעיריית מודיעין הביא להחלטה להעניק כספי מדינה (אך לא כספים עירוניים) לבנייתם ולהפעלתם של בתי כנסת לא-אורתודוקסיים. מוקדם יותר בשנת 2003, עתר המרכז לפלורליזם יהודי (IRAC) לבג"צ בשמה של קהילה רפורמית במודיעין כדי לדרוש כי עיריית מודיעין תממן בניה של בית כנסת רפורמי.

ב-16 בדצמבר 2007, הכירה הממשלה רשמית בתיאופילוס III כפטריארך היווני-אורתודוקסי בעקבות ביקורת של שרים על מינויו. מוקדם יותר, הממשלה עכבה את ההכרה לאחר שהכנסיה היוונית אורתודוקסית הדיחה את איריניאוס I, הפטריארך היווני הקודם של ירושלים, תוך כדי טענות כי הוא אישר את מכירת רכוש הכנסיה למשקיעים ישראלים.

החל מדצמבר 2007, לפי נתוני הממשלה, מיעוטים (ערבים מוסלמים, נוצרים, צ'רקסים ודרוזים) מילאו 51 מתוך 528 המושבים במועצות מנהלים של חברות ממשלתיות. לפי נתוני הממשלה, מספרם של יושבי ראש לא-יהודים של מועצות המנהלים בחברות ממשלתיות עלה מ-5.5 אחוזים ב-2002 לכמעט 10 אחוזים ב-2007. חוק משנת 2000 דורש כי למיעוטים יהיה "ייצוג הולם" בשירות המדינה ובמועצות המנהלים של תאגידים ממשלתיים.

בינואר 2007, מונה ראלב מג'אדלה, חבר מוסלמי במפלגת העבודה, לשר המדע, התרבות והספורט והיה לשר המוסלמי הראשון בממשלה ישראלית. אחמד טיבי, חבר כנסת מוסלמי במפלגת רע"ם-תע"ל, משמש בימים אלה כסגן יושב ראש הכנסת.

פרק III. פגיעות ואפליה על רקע חברתי

הייתה עליה קלה בדיווחים על פגיעות חברתיות או אפליה המבוססות על אמונה או נוהג דתי. לעומת המתחים בין יהודים לערבים שנתרו בערך באותה רמה כפי שהייתה בשנים האחרונות, המתחים בין כמה קהילות יהודיות אורתודוקסיות וחרדיות לבין קהילות של נוצרים אבנגליים ויהודים משיחיים עלו באופן משמעותי במשך תקופה המדווחת. היחסים בין קבוצות דתיות ואתניות אחרות, כולל מוסלמים ונוצרים, ערבים ולא-ערבים, יהודים חילוניים ודתיים, המשיכו להיות מתוחים. מתחים דתיים ואתניים כאלה הם תוצאה של עוולות היסטוריות והבדלים תרבותיים ודתיים, והם נעשו מורכבים יותר כתוצאה מן הסכסוך הפלסטיני-ישראלי המתמשך, הכולל התקפות טרור שמטרתן אזרחים יהודים, פעולות צה"ל בשטחים הכבושים, תקריות של מיליטנטים יהודים שמטרתן ערבים-ישראלים ותקריות של מעורבות של ערבים-ישראלים בפעילות טרור.

איבה בין יהודים חילוניים לדתיים נמשכה במשך תקופה הנסקרת בדו"ח זה. יהודים לא-אורתודוקסים התלוננו על אפליה וחוסר סובלנות מצד חברים בקבוצות יהודיות אורתודוקסיות. אנשים הרואים עצמם כיהודים אך אינם נחשבים ליהודים על פי ההלכה האורתודוקסית התלוננו במיוחד על אפליה. כמו בשנים עברו, יהודים חרדיים בירושלים ובמובלעות חרדיות אחרות זרקו אבנים על נהגי כלי רכב שנסעו בשבת ולעתים הטרידו או תקפו נשים שהופעתן נחשבה על ידם לבלתי צנועה.

עמדותיה של החברה כלפי פעילויות מיסיונריות והמרת דת היו שליליות. יהודים רבים מתנגדים לפעילות מיסיונרית המכוונת ליהודים ומקצתם עוינים כלפי יהודים מומרים לנצרות. הקהילות של יהודים משיחיים ועדי יהוה, בין השאר, האשימו קבוצות כגון יד לאחים, ארגון יהודי דתי המתנגד לפעילות מיסיונרית, בהטרדה ולעתים בתקיפה של חבריהן.

למרות ההטרדה, עלה מספרם של היהודים המשיחיים והנוצרים האבנגליים בשנים האחרונות הן באמצעות עליה והן באמצעות המרת דת. עם זאת, במשך התקופה המדווחת, העלייה בדיווחי העיתונות ובתלונות מצד פעילי חופש הדת מצביעה על עלייה מקבילה בפעלתנות של יד לאחים ותנועה נגדית הולכת ומתרחבת נגד נוכחותן של קהילות נוצרים אבנגליים, יהודים משיחיים ומיסיונרים החיים בקרב הקהילות היהודיות.

נציגים של עדי יהוה מסרו על עלייה בתקיפות ובפשעים אחרים נגד חבריהם בתקופה של 12 החודשים האחרונים (עלייה מתקיפה אחת עד שתיים בחודש בתחילת 2007 לשמונה עד תשע בחודש בתחילת 2008) וצינו את הקשיים שבהם נתקלים חבריהם בשכנוע המשטרה לחקור או לעצור את המבצעים. מכון ירושלים לצדק (JJJ) – ארגון לא-ממשלתי להגנה משפטית למען זכויות דתיות, המייצג בעיקר נוצרים אבנגליים ויהודים משיחיים – מציין עלייה דומה בפשעים ובתקיפות אלימות נגד חברים בקהילות המיוצגות על ידו.

ב-15 במאי 2008, תושבי הפרבר התל-אביבי אור יהודה שרפו בפומבי מאות ספרי הברית החדשה שהופצו בקהילה על ידי מיסיונרים בחודשים האחרונים. נמסר כי האירוע אורגן על ידי עוזי אהרון, סגן ראש העיר אור יהודה, לאחר שהגיעו אליו תלונות מתושבים מקומיים על נוכחות יהודית משיחית. אחרי האירוע אמר עוזי אהרון לעיתון היומי **מעריב** כי הוא שלח קבוצה של תלמידים מבית ספר יהודי חרדי אל כל רחבי העיר כדי לאסוף את ספרי הברית החדשה שנשרפו לאחר מכן מול בית הכנסת, בשעה ש"מאות" תלמידים רקדו סביב הספרים הבורעים. אהרון סיפר ל**מעריב** כי העירייה הפעילה צוות של פעילים המסורים לחלוטין לעקירת הפעילות המיסיונרית וכי שריפת הספרים הייתה קיום של מצוות "וביערת הרע מקרבך". אף על פי שאהרון ביקש להמעט בערכן של הערותיו על ידי הבעת חרטה על כל נזק שנגרם ליחסי יהודים-נוצרים, הוא המשיך להגן על השריפה, בהכריזו בתחנת הרדיו הצבאית **גלי צה"ל** כי המעשה היה נחוץ כדי "לטהר את הרוע בקרבנו".

עלון שהופץ על ידי הצוות של אהרון נגד המיסיונרים בחודשים שקדמו לשריפת הספרים הטיף לתושבים: "הצילו את משפחותיכם!...אמרו לא למיסיונרים המבקשים את נשמתכם...היזהרו! דחו אותם! גרשו אותם ממקום מגוריכם!" העלון מפרט את מספרי הטלפונים הסלולאריים של אהרון ושל חברי צוות אחרים ובעקבותיו הופצו עלונים עם שמות, צילומים וכתובות של תושבים מקומיים המואשמים באמונות משיחיות. ב-27 במאי פרסמו הרבנות הראשית, יחד עם מנהיגים נוצרים ומוסלמים מן המדינה ומן הגדה המערבית, הכרזה המגנה את שריפת ספרי הברית החדשה באור יהודה ומגנה גם את כל הניסיונות להעביר אדם מדת אחת לדת אחרת. ב-29 במאי פרסם משרד החוץ הכרזה המגנה את שריפת הספרים כ"מנוגדת לערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית דמוקרטית המעניקה חופש דת וחופש פולחן לכל אזרחיה".

בתחילת מאי 2008 פרצה מחלוקת בעקבות הגילוי כי מתחרה ישראלית שעלתה לגמר של חידון התנ"ך היהודי העולמי היא יהודיה משיחית. המחלוקת עוררה את שני הרבנים הראשיים של המדינה לקרוא לביטול החידון בנימוק שבחירתה של "חברת כת" בת 15 מציגה "עבירה על ההלכה היהודית".

ב-20 במארס 2008, עמי אורטיז בן ה-15 – בעל אזרחות כפולה ישראלית-אמריקאית ובנו של רועה רוחני יהודי משיחי – נפצע קשה בעת שפצצה התפוצצה בביתו ביישוב אריאל שבגדה המערבית. (לפרטים נוספים ראה נספח על השטחים הכבושים).

ב-6 במארס 2008, עלא אבו דהיין, פלסטיני תושב ירושלים, יצא להשתוללות של ירי בישיבת מרכז הרב בירושלים, רצח שמונה תלמידים ופצע עוד עשרה לפני שהוא עצמו נהרג.

ב-3 במארס 2008, ונדלים אלמונים פרצו למסגד חסן בק בתל אביב וגרמו נזק לגנים ולרכוש.

ב-8 בנובמבר 2007, נמנע ביקורה של קבוצה של 13 בישופים אוסטריים, מלווה על ידי השגריר האוסטרי, בכותל המערבי, האתר הקדוש ביותר ליהדות, על ידי הרב הראשי של המקום מכיוון שהם סירבו להסיר את הצלבים שענדו לצוואריהם. הרב, שמואל רבינוביץ, מסר לעיתונות כי אף על פי שהאתר פתוח לחברי כל הקבוצות הדתיות, הצלבים שענדו הבישופים היו "מעליבים ופרובוקטיביים".

ב-23 באוקטובר 2007, מציתים השליכו פצצת תבערה בכנסיה במזרח ירושלים המשותפת לבפטיסטים וליהודים משיחיים.

ב-17 בספטמבר 2007, רבקה זגארו, ניצולת שואה בת 75, הותקפה בחיפה על ידי שני צעירים שקראו "הייל היטלר". לאחר שנמלטה, תקפו צעירים עובד של האפוטרופוס שהיה בקרבת מקום. עשרות מקרים נוספים של ונדליזם ניאוו-נאצי – כולל גרפיטי פוגעני ומאיים והרס רכוש – דווחו בכל רחבי המדינה במשך אוגוסט-ספטמבר 2007, במה שהמשטרה אפיינה כמגיפה של פעילות כוזב מצד צעירים מנוכרים בדרך כלל ממשפחות של עולים-חדשים.

משקיף דיווח כי קבוצה של כ- 200 יהודים אורתודוקסים הפריעה באלימות לטקס דתי של הקהילה המשיחית בבאר שבע ב- 24 בדצמבר 2005. לפי הדיווח, הקבוצה דחפה וסטרה לרועה הרוחני של הקהילה וגרמה נזק לרכוש. ב- 26 בדצמבר 2005, הגיש המשקיף דו"ח למשטרת באר שבע. לאחר מכן הגישו חברי הקהילה תלונות נגד התוקפים. בית המשפט המחוזי בבאר שבע קבע את מועד הבאת העניין למשפט ל- 8 באוקטובר 2007, אולם בעקבות דחיות נוספות, נקבע מחדש תאריך המשפט ל- 10 ביוני 2009.

ארגונים לא-ממשלתיים רבים במדינה מסורים לקידום של דו-קיום יהודי-ערבי ולהבנה בין-דתית. תוכניותיהם כוללות אירועים להגברת קשר מועיל בין קבוצות דתיות ולקידום דו-שיח ושיתוף פעולה יהודי-ערבי. קבוצות אלה ואירועיהן זכו לדרגות שונות של הצלחה. דו-שיח בין-דתי קשור לעתים קרובות לתהליך השלום בין ישראלים לפלסטינים ובין המדינה לשכנותיה הערביות. היו כמה ארגונים לא-ממשלתיים אשר ביקשו לבנות הבנה וליצור דו-שיח בין קבוצות דתיות ובין קהילות יהודיות דתיות לקהילות חילוניות. כמה דוגמאות הן עמותת **גשר**; **מיתרים**, המפעילה מערכת בתי ספר פלורליסטית עם זיקה יהודית; **והמועצה לתיאום בין-דתי**, המקדמת דו-שיח בין-דתי בין מוסדות יהודיים, מוסלמיים ונוצריים. **מועצת המוסדות הדתיים של ארץ הקודש** – המורכבת מרשויות דתיות בכירות של הממסדים היהודיים המוסלמיים והנוצריים של האזור – המשיכה להיפגש במשך התקופה המדווחת מתוך מאמציה לבנות תמיכה דתית בשלום בין ישראלים לפלסטינים.

פרק IV. מדיניותה של ממשלת ארה"ב

ממשלת ארה"ב דנה בחופש הדת עם ממשלת ישראל כחלק ממדיניותה הכוללת לקידום זכויות האדם. שגרירות ארה"ב העלתה בעקביות עניינים של חופש דת בפני משרד החוץ, המשטרה, משרד ראש הממשלה וסוכנויות ממשלתיות אחרות.

פקידים בכירים בשגרירות מקיימים דו-שיח עם ארגונים לא-ממשלתיים העוקבים אחר עניינים של זכויות האדם והאזרח, כולל חופש דת, ומקדמים יוזמות בין-דתיות. נציגי השגרירות גם משתתפים ומדברים בפגישות של ארגונים כאלה, כולל, בין היתר, את יוזמות קרן אברהם, יד ביד, מרכז מוסאווה להגנה משפטית עבור אזרחים ערבים בישראל, האגודה למען זכויות האזרח בישראל, המרכז לפלורליזם יהודי ועדאללה.

השטחים הכבושים (כולל אזורים הנתונים לסמכותה השיפוטית של הרשות הפלסטינית)

לרשות הפלסטינית (רש"פ) אין חוקה; עם זאת חוק היסוד הפלסטיני קובע כי אסלאם היא הדת הרשמית ועקרונות השרעיה (ההלכה האסלאמית) יהיו המקור העיקרי לחקיקה. חוק יסוד דואג גם לכבוד ולקדושה של קבוצות דתיות "שמימיות" אחרות; והרש"פ מכבדת בדרך כלל זכות זו בפועל.

היה שינוי קטן במצב הכבוד של הרש"פ לחופש הדת במשך התקופה המדווחת. הנשיא עבאס נקט צעדים לחיסול הסתה דתית, אם כי כמה תקריות של הסתה אירעו בכל זאת במשך התקופה המדווחת. היו דיווחים שלא אושרו כי נוצרים היו יעד לסחיטה או לפגיעה במשך התקופה המכוסה בדו"ח זה וכי הרש"פ לא נקטה פעולה כדי לחקור את מעשי העוול האלה, אשר כמה מהם בוצעו כביכול על ידי בכירים ברש"פ. רצועת עזה הייתה בשליטת חמאס במשך התקופה המדווחת, ולפיכך הרש"פ לא הייתה מסוגלת לאכוף כבוד לחופש הדת או לטפל בדו"חות על הטרדה של קבוצות דתיות ברצועת עזה.

ישראל מקיימת דרגות שונות של שליטה משפטית, צבאית וכלכלית בשטחים הכבושים, ואף על פי שאין לישראל חוקה, חוק היסוד שלה לגבי כבוד האדם וחירותו מעניק חופש פולחן. ממשלת ישראל כיבדה בדרך כלל את הזכות הזו בפועל בשטחים הכבושים במשך התקופה המדווחת. עם זאת, למדיניות הסגר החמורה של ישראל הייתה השפעה של הגבלה תכופה של יכולתם של הפלסטינים להגיע למקומות פולחן ולקיים את הדתות שלהם. החוק הישראלי הגביל גם את היכולת של יהודים ישראלים להגיע למקומות פולחן באזורים הנמצאים בשליטה פלסטינית.

בנייתה של גדר ההפרדה על ידי ממשלת ישראל בגלל דאגות ביטחון, במיוחד במזרח ירושלים וסביבה, הגבילה באופן חמור את הגישה למקומות קדושים ועיכבה בצורה החמורה את עבודתם של ארגונים דתיים המספקים לפלסטינים חינוך, טיפול רפואי ושירותי חברה ורווחה הומניטריים אחרים. עיכובים כאלה לא היו בלעדיים למאמינים דתיים או לארגונים דתיים ומפעם לפעם עשתה ממשלת ישראל מאמצים להפחית את ההשפעה על קהילות דתיות. ממשלת ישראל החרימה קרקע השייכת לכמה מוסדות דתיים כדי לבנות את גדר ההפרדה שלה. רוב הפלסטינים והמוסדות הדתיים סירבו לקבל פיצוי כדי להימנע מכל תחושה כי קבלת פיצוי תיתן תוקף חוקי להחרמת הקרקע ובניית הגדר. לפי ממשלת ישראל, היא ביקשה לבנות את הגדר ככל האפשר על קרקעות ציבוריות וכאשר נעשה שימוש בקרקע פרטית היא העניקה הזדמנויות לפיצוי. באופן עקרוני, הוצע פיצוי באופן אוטומטי עם כל צו החרמה הקשור לגדר; עם זאת, הבעלים היו צריכים לעבור תהליך של הגשת בקשות. ערך הפיצוי לא היה אוטומטי והיה כפוף להערכה ולאומות.

נוצרים ומוסלמים נהנו בדרך כלל מיחסים טובים, אם כי קיימים מתחים. מתחים חברתיים בין יהודים ללא-יהודים נשארו גבוהים במשך התקופה המדווחת ואלימות מתמשכת העלתה עוד יותר את המתחים האלה.

ממשלת ארה"ב דנה בחופש דת עם הרשות הפלסטינית כחלק ממדיניותה הכוללת לקידום זכויות אדם והיא התמקדה בכמה מקרים ספציפיים של פשע והתקפות המכוונות נגד קבוצות דתיות מיוחדות.

פרק I. דמוגרפיה דתית

לרצועת עזה יש שטח של 143 מיילים רבועים ואוכלוסייה של 1.5 מיליון נפש. לגדה המערבית (לא כולל את מזרח ירושלים) יש שטח של 2,238 מיילים רבועים ואוכלוסייה מונה 2.6 מיליון נפש, לא כולל כ- 250,000 ישראלים. שטחה של מזרח ירושלים הוא 27 מיילים רבועים ואוכלוסייתה מונה 415,000 נפש, כולל 180,000 ישראלים.

קרוב ל- 98 אחוזים מן התושבים הפלסטינים של השטחים הכבושים הם מוסלמים סונים. למרות אומדנים משתנים בהיעדר נתונים אמינים של מפקד אוכלוסין, יש כ- 120,000 נוצרים בגדה המערבית (כולל מזרח ירושלים) ומספר משוער של 1,500 עד 2,500 נוצרים ברצועת עזה. רוב הנוצרים הם בני העדה היוונית-אורתודוקסית; השאר מורכבים מבני העדות: רומית-קתולית, פרוטסטנטית, סורית-אורתודוקסית, ארמנית-אורתודוקסית, קופטית, מרונית ואתיופית-אורתודוקסית. הנוצרים מרוכזים בעיקר באזורי ירושלים, רמאללה ובית לחם, אולם קהילות קטנות יותר קיימות במקומות אחרים. לדבריהם של מנהיגים נוצריים מקומיים, ההגירה של פלסטינים נוצרים הוצאה משנת 2001 והפחיתה את מספרם של הנוצרים בגדה המערבית וברצועת עזה. רובם עזבו מסיבות ביטחון וכלכלה, הקשורות לעתים קרובות להקמת הגדר; עם זאת, שיעורי ילודה נמוכים בקרב הפלסטינים הנוצרים תורמים אף הם לצמצום מספרם. יש גם קהילה של כ- 400 שומרונים השוכנת על הר גריזים, ליד שכם, בגדה המערבית.

מספר קטן מאד של חסידי כמה כתות של נוצרים אבנגליים ושל עדי יהוה שוכנים בגדה המערבית.

פרק II. המעמד של חופש הדת

מסגרת של מדיניות/ משפט

לרשות הפלסטינית אין חוקה; עם זאת, חוק היסוד מעניק חופש דת והרש"פ בדרך כלל כיבדה זכות זו למעשה. הרש"פ ביקשה להגן על חופש הדת במלואו ולא גילתה סובלנות לפגיעה בו מצד גורמים ממשלתיים או פרטיים.

חוק היסוד קובע כי "אסלאם היא הדת הרשמית בפלסטין", וכי "ישמרו הכבוד והקדושה של כל הקבוצות של הדתות השמימיות האחרות." חוק היסוד קובע כי עקרונות השרעיה הם "המקור העיקרי לחקיקה."

כנסיות בירושלים, בגדה המערבית ובעזה, פועלות לפי אחת משלוש קטגוריות עיקריות: כנסיות מוכרות על ידי הסכמי הסטטוס קוו שהושגו תחת השלטון העותומני בשלהי המאה ה-19; כנסיות פרוטסטנטיות, כולל אבנגליות, שנוסדו בין שלהי המאה ה-19 ל-1967, אשר למרות קיומן ופעילותן, הן אינן מוכרות רשמית על ידי הרש"פ; ומספר קטן של כנסיות שנעשו פעילות במשך העשור האחרון ואשר מעמדן המשפטי פחות בטוח.

קבוצת הכנסיות הראשונה מנוהלת על ידי הסכמי הסטטוס קוו שהושגו עם הרשויות העותומניות, ואשר הרש"פ מכבדת אותם. הסכמים אלה ביססו במיוחד את נוכחותן וזכויותיהן של הכנסיות: היוונית אורתודוקסית, הרומית-קתולית, הארמנית-אורתודוקסית, האשורית, הסורית-אורתודוקסית, היוונית-קתולית, הקופטית, והאתיופית-אורתודוקסית. הכנסיות האפיסקופלית והלותרנית נוספו לרשימה זו מאוחר יותר. מיד עם הקמתה, הכירה הרש"פ בכנסיות אלה ובזכויותיהן. בדומה לבתי הדין של השרעיה לפי האסלאם, קבוצות דתיות אלה רשאיות לקיים בתי דין כנסייתיים אשר פסיקותיהם נחשבות למחייבות מבחינה חוקית את חברי הקהילות הדתיות שלהם, בענייני מעמד אישי ובכמה ענייני רכוש. בתי דין אזרחיים אינם פוסקים בעניינים כאלה.

לכנסיות מן הקטגוריה השנייה, הכוללת את קהילת האל, כנסיית הנצרותיים, וכמה כנסיות בפטריסיות, יש הסכמים בלתי כתובים עם הרש"פ, המבוססים על העקרונות של הסכמי הסטטוס קוו. מותר להן לפעול באופן חופשי והן יכולות לקיים תפקודים משפטיים מסוימים בענייני מעמד אישי, כגון הנפקת תעודות נישואים.

קבוצת הכנסיות השלישית מורכבת ממספר קטן של כנסיות הפועלות להמרת דת ולעשיית נפשות לעצמן, לרבות עדי יהוה וכמה קבוצות נוצריות אבנגליות. קבוצות אלה נתקלות בהתנגדות למאמצייהן להשיג הכרה, הן מצד המוסלמים, המתנגדים לפעולותיהן להמרת הדת והן מצד הנוצרים, החוששים כי הקבוצות החדשות תערערנה את הסטטוס קוו. עם זאת, כנסיות אלה פועלות בדרך כלל ללא הפרעה מצד הרש"פ.

קבוצות נוצריות מבוססות בדרך כלל אינן רואות בעין יפה את הכנסיות המבוססות-פחות. מספר קטן של קבוצות הפועלות להמרת דת, כולל עדי יהוה וכמה נוצרים אבנגליות, נתקלו בהתנגדות למאמצייהן להשיג הכרה, הן מצד המוסלמים, המתנגדים לפעולותיהן להמרת הדת והן מצד הנוצרים, החוששים כי הקבוצות החדשות תערערנה את הסטטוס קוו.

הרשות הפלסטינית מחייבת את הפלסטינים להצהיר על השתייכותם הדתית במסמכי הזיהוי ואוכפת דרישה זו בתוקף. בתי הדין האסלאמיים ובתי הדין הכנסייתיים הנוצריים חייבים לנהל את כל העניינים המשפטיים הקשורים למעמד אישי, אם קיימים בתי משפט כאלה בקהילות של האדם. בדרך כלל כל העניינים הקשורים למעמד אישי (כלומר, ירושה, נישואים, גירושים) מטופלים על ידי בתי דין כאלה הקיימים עבור מוסלמים ונוצרים.

כל הכתות הנפרדות המוכרות מבחינה משפטית מוסמכות לשפוט בעניינים של מעמד אישי ולמעשה רובן עושות כך. לרש"פ אין חוק נישואים אזרחיים. מבחינה משפטית, חברים בקבוצה דתית אחת רשאים להסכים באופן הדדי להביא מחלוקת בענייני מעמד אישי לפסיקה של בית דין של עדה אחרת, אך למעשה דבר זה לא קרה. כנסיות שאינן מוכרות רשמית על ידי הרש"פ חייבות להשיג היתר לבצע נישואים או לשפוט בעניינים של מעמד אישי; עם זאת, למעשה, כנסיות בלתי-מוכרות יעצו לחבריהן להינשא (או להתגרש) בחוץ לארץ.

מאחר שאסלאם היא הדת הרשמית של הרש"פ, מוסדות ומקומות פולחן אסלאמיים מקבלים יחס מועדף. לרש"פ יש משרד לענייני וואקף ודת, המשלם עבור הבניה והתחזוקה של מסגדים ועבור המשכורות של אימאמים פלסטינים רבים. המשרד מעניק גם תמיכה כספית מוגבלת לכמה אנשי כמורה נוצרים ולארגוני צדקה נוצריים. הרש"פ אינה מעניקה תמיכה כספית למוסדות או למקומות קדושים יהודיים כלשהם בגדה המערבית; אזורים אלה נמצאים בדרך כלל בשליטה ישראלית. ממשלת ירדן מקיימת אחריות על מוסדות וואקף בירושלים.

הרש"פ מחייבת לימודי דת בבתי הספר של הרש"פ, עם קורסים נפרדים לתלמידים מוסלמים ונוצרים. תוכנית לימודי חובה מחייבת לימודי נצרות עבור תלמידים נוצרים ולימודי אסלאם עבור תלמידים מוסלמים בכיתות א' עד ו'. המשרד לחינוך והשכלה גבוהה יותר של הרש"פ הגיה את ספרי הלימוד של בתי הספר היסודיים והתיכוניים של הרשות. ממשלת ארה"ב מימנה בדיקה של ספרי לימוד פלסטיניים שנעשתה על ידי המרכז הישראלי-פלסטיני למחקר ומידע. הבדיקה הגיעה למסקנה כי ספרי הלימוד לא עברו את הגבול של כניסה להסתה אולם המשיכו להציג יסודות של חוסר איזון, דעה

קדומה וחוסר דיוק. מבקרים ציינו, עם זאת, כי ספרי הלימוד החדשים התעלמו לעתים קרובות מן הקשרים ההיסטוריים היהודיים לישראל ולירושלים.

לנשיא הרש"פ, עבאס, היו יועצים בלתי רשמיים לעניינים נוצריים. ששה מושבים במועצה המחוקקת הפלסטינית המונה 132 חברים, שמורים לנוצרים; אין כל מושבים שמורים לבני דת אחרת כלשהי. החגים הבאים נחשבים כחגים לאומיים: עיד אל-פיטר, עיד אל-אדח'ה, זיקרה אל-היג'רה אל נאבאווייה, חג המולד, והולדת הנביא מוחמד. הרשות הפלסטינית מקיימת סוף-שבוע של יום ששי/שבת, אולם לנוצרים מותר לקחת יום חופש ביום ראשון במקום בשבת. נוצרים מקבלים את הפסחא כחג-דתי בתשלום מלא.

הגבלות על חופש הדת

מדיניותה של ממשלת הרש"פ תרמה בדרך כלל לקיום חופש דת, אף על פי שהיו בעיות מתמידות במשך התקופה המדווחת. במזרח ירושלים, מתחם החראם אל-שאריף (מקום קדוש מכובד) כולל את כיפת הסלע ואת מסגד אל-אקצה, הנמנה עם המקומות הקדושים ביותר לאסלאם. היהודים קוראים לאותו מקום: הר הבית ורואים בו את המקום שבו היה בית המקדש היהודי העתיק. המקום, בדומה לכל מזרח ירושלים, נמצא בשליטה ישראלית משנת 1967, כאשר ישראל לכדה את העיר (מזרח ירושלים סופחה רשמית ב-1980, ולפיכך ישראל מחילה את חוקיה על מזרח ירושלים). החראם אל שאריף מנוהל, עם זאת, על ידי הוואקף האסלאמי, הממומן על ידי ירדן ופועל כנאמנות דתית מוסלמית למזרח ירושלים עם קשרים לרש"פ.

למשטרת ישראל יש שליטה בלעדית על הכניסה דרך שער המוגרבים אל המתחם וגישה מוגבלת למתחם מכל הכניסות. בדרך כלל, המבקרים הלא-מוסלמים הורשו להיכנס למתחם דרך שער המוגרבים במשך שעות ביקור קבועות. הוואקף רשאי להתנגד לכניסתם של אנשים מסוימים, כגון קבוצות לא-מוסלמיות, או לפעילויות אסורות, כגון תפילה של לא-מוסלמים, או התנהגות ובגדים לא צנועים, אך אין לה סמכות יעילה כדי לסלק מישהו מן המקום. למעשה, העיתונות דיווחה כי המשטרה התירה לפעמים לדתיים קיצונים (כגון יהודים המבקשים לסלק את המסגדים ולבנות במקום מחדש את בית המקדש היהודי העתיק) ולאנשים שאינם לבושים בצניעות להיכנס ולפעמים לא גילתה היענות לאכיפת כללי המקום.

במשך חג הסוכות היהודי בשנת 2007, המשטרה ליוותה פעילים המשתייכים ל"נאמני הר הבית" אל תוך המתחם כשהם נושאים דגם של בית המקדש השני. במשך התקופה המדווחת, מנעה המשטרה את קיומם של כמה טקסים דתיים לא-מוסלמיים באתר. במשך חג הפסח בשנת 2008, משטרת ישראל מנעה מיהודים חרדיים להקריב טלה באתר.

ממשלת ישראל, כמדיניות מוצהרת, מתנגדת לתפילות בחראם אל-שאריף/הר הבית על ידי לא-מוסלמים מאז שנת 1967. משטרת ישראל בדרך כלל לא הרשתה תפילה ציבורית על ידי לא-מוסלמים והורתה בפומבי כי מדיניות זו לא השתנתה לאור חידוש הביקורים של לא-מוסלמים במתחם. עם זאת, בכירים בוואקף טענו כי משטרת ישראל, בניגוד למדיניותה המוצהרת ולסטטוס קוו הדתי, התירה לחברים בקבוצות יהודיות קיצוניות להיכנס ולקיים תפילה באתר, לרבות במשך חג הסוכות ב-2007. בראיונות לתקשורת הישראלית טענו נציגים של קבוצות אלה לניסיונות מוצלחים להתפלל בתוך המתחם. הוואקף פירש את פעולות המשטרה כחלק ממדיניות ישראלית לצמצם באופן הולך וגובר את סמכותו של הוואקף על האתר ולתת ללא-מוסלמים זכויות פולחן בחלקים של המתחם.

למרות הביקורת על הפעילות הישראלית בחראם אל-שאריף מצדם של פוליטיקאים ואנשי דת פלסטינים בכירים, היו בחראם אל-שריף רק מעט התנגשויות אלימות בין משטרת ישראל למתפללים מוסלמים במשך התקופה המדווחת.

תוך ציון ענייני ביטחון ואלימות, הטילה ממשלת ישראל מגוון רחב של סגרים ועוצר חמורים בכל רחבי השטחים הכבושים מאז אוקטובר 2000. הגבלות אלה נמשכו במידה רבה במשך התקופה המדווחת וגרמו להפרעה משמעותית של חופש הגישה של מוסלמים ונוצרים למקומות פולחן בגדה המערבית.

ממשלת ישראל מנעה מפלסטינים מן הגדה המערבית ומעזה להגיע אל החראם אל-שאריף על ידי איסור על כניסתם לירושלים. לעתים קרובות הוטלו הגבלות על כניסה לחראם אל-שאריף על פלסטינים תושבי ירושלים, בעיקר על גברים שגילים פחות מ-45 שנים. במשך הרמדאן בשנת 2007, אסרה ממשלת ישראל על גברים שגילים פחות מ-50 להיכנס לחראם אל-שאריף בגלל סיבות ביטחוניות.

היו גם מחלוקות בין המנהלים המוסלמים של חראם אל- שאריף/ הר הבית לבין הרשויות הישראליות בנוגע להגבלות הישראליות על ניסיונות הוואקף לבצע תיקונים ושיפורים פיזיים במתחם ובמגדים שבו. שלטונות ישראל עצרו חפירות ליד שער המוגרבים שהחלו במשך התקופה המדווחת הקודמת. הרשויות הישראליות החלו בתהליך של אישור בניה לסוללה המובילה אל חראם אל- שאריף/ הר הבית.

חוק המעמד האישי לפלסטינים מבוסס על החוק הדתי. חוק המעמד האישי של פלסטינים נובע מן השרעה, בעוד שבתי דין כנסייתיים שונים פוסקים בעניינים של מעמד אישי עבור נוצרים. צו נשיאותי משנת 1995, של הרש"פ, קבע כי כל החוקים שהיו בתוקף לפני הקמת הרשות הפלסטינית ימשיכו להיות בתוקף עד אשר הרש"פ תחוקק חוקים חדשים או תתקן את החוקים הישנים. לפיכך, בגדה המערבית, שהייתה קודם לכן תחת שלטון ירדני, חוק המעמד הירדני משנת 1976, המבוסס על השרעה, שולט במעמדן של הנשים המוסלמיות (בין שאר העניינים). לפי חוק זה, הכולל חוקי ירושה ונישואים, הנשים יורשות פחות מן הגברים במשפחה. חוק הנישואים מתיר לגברים לשאת יותר מאשה אחת, אף על פי שמעטים עשו כך. לפני הנישואים, רשאים האשה והגבר לקבוע תנאים בחוזה הנישואים השולטים בענייני כספים ומשמורת הילדים במקרה של גירושים. כפי שנמסר, רק נשים מעטות השתמשו בפרק זה של החוק.

כתוצאה מלחץ חברתי נרתעות נשים מוסלמיות, בדרך כלל, מלכלול הסכמי גירושין בחוזה נישואים. חוק המעמד האישי של הרש"פ קובע כי משמורת ילדים עבור ילדים מתחת לגיל 18, ניתנת לאם. גם תמיכה כספית ו"הטבות גירושים" מובטחות עלפי החוק. נהוג גם כי סכום ניכר מן המוהר הדחוי מתועד בחוזה הנישואים. חוק המעמד האישי עבור מוסלמים בעזה התבסס על הפרשנות המצרית של השרעה במשך התקופה המכוסה בדו"ח זה; עם זאת, גרסאות דומות של ההגבלות הנוכחיות על נשים המתוארות לעיל, חלות גם שם.

ממשלת ישראל, תוך ציון ענייני ביטחון, ממשיכה מאז שנת 2002 לבנות את גדר ההפרדה, אשר התוואי שלה השפיע על מניעת יכולתם של פלסטינים ומעט ישראלים לקיים את דתם במשך התקופה המדווחת. בניית הגדר הייתה כרוכה בהחרמת רכוש שהיה בבעלותם של פלסטינים, העתקת מקומם של תושבים נוצרים ומוסלמים, והידוק ההגבלות על תנועה עבור קהילות לא-יהודיות.

בנייתה של גדר ההפרדה נמשכה במזרח ירושלים וסביבה במשך התקופה המדווחת, תוך שהיא מגבילה באופן חמור את גישתם של מוסלמים ונוצרים מן הגדה המערבית אל מקומות קדושים בירושלים ובגדה המערבית. תוואי הגדר הגביל גם את גישתם של פלסטינים לבתי ספר, לספקי טיפול רפואי ולשירותים הומניטריים אחרים הניתנים על ידי מוסדות דתיים, אם כי בכמה מקרים עשתה הממשלה מאמצים להפחית את השפעה על מוסדות דתיים.

גדר ההפרדה הקשתה במיוחד על נוצרים תושבי בית לחם להגיע לכנסיית הקבר הקדוש בירושלים, והיא הקשתה על נוצרים פלסטינים הגרים בצד הירושלמי של הגדר לבקר בביתאניה (אל עזריה) ובית- לחם, ובכך פיצלה עוד יותר את קהילת המיעוט הקטנה הזו. צליינים זרים התנסו בקושי להשיג גישה למקומות קדושים נוצריים בגדה המערבית בגלל גדר ההפרדה וההגבלות על התנועה בגדה המערבית. הגדר ונקודות הביקורת הפריעו גם לתנועתם של אנשי כמורה בין כנסיות ומנזרים בירושלים לבין כנסיות ומנזרים בגדה המערבית וכן לתנועתם של אנשי הקהילות בין בתייהם לבין מקומות הפולחן שלהם.

ישראל מקיימת מסוף מעבר חדש מירושלים לבית לחם הן עבור תיירים והן עבור מי שאינם תיירים. לאחר תלונות ראשונות על תורים ארוכים, הנהיגה ממשלת ישראל הליכי מיון חדשים והסכימה להקל את הגישה לבית לחם במשך תקופת חג המולד, עם הקלת מגבלות מ-24 בדצמבר עד 19 בינואר. העיתונות מעריכה כי 22,000 תיירים ביקרו בבית- לחם ביום חג המולד בשנת 2007, עלייה של 50 אחוזים לעומת שנת 2006.

ממשלת ישראל בנתה גדר סביב קבר רחל, מקום קדוש ליהודים, לנוצרים ולמוסלמים. בעוד שליהודים יש גישה ללא הפרעה, הגישה לפלסטינים לקבר רחל נותרה מוגבלת באופן חמור.

הגדר בביתאניה חסמה את התהלוכה האורתודוקסית השנתית של 'יום ראשון של הלולבים' מקבר לזרוס בביתאניה אל העיר העתיקה בירושלים, אולם ישראל בנתה מסוף מעבר כדי לאפשר לצליינים ולנוצרים זרים הגרים בצד הגדה המערבית של הגדר להשתתף בתהלוכה. המסוף מאפשר גישה מוגבלת דרך הגדר.

מדיניות הסגר של ישראל השפיעה אף היא על מניעת הגעתם של עשרות אלפי פלסטינים אל מקומות פולחן בירושלים ובגדה המערבית, לרבות במשך חגים דתיים כגון רמדאן, חג המולד וחג

הפסחא. מדיניות הסגר של ממשלת ישראל מנעה מכמה מנהיגים דתיים פלסטינים, הן מוסלמים והן נוצרים, להגיע אל קהילותיהם. אנשי כמורה מוסלמים ונוצרים דיווחו על בעיות בגישה אל אתרי דת בירושלים ובבית-לחם. אף על פי שממשלת ישראל עשתה סידורים מיוחדים בחגים דתיים הן עבור נוצרים והן עבור מוסלמים, נותרה בעינה התלונה העיקרית על סידורים לא מספיקים לגישה חופשית במונחים של מספר האישורים שהונפקו והיעדר גישה ללא תקלות.

במשך התקופה המדווחת, האלימות הפלסטינית נגד מתיישבים ישראלים מנעה ממקצת הישראלים להגיע לאתרים יהודיים קדושים בשטחים הכבושים, כגון קבר יוסף בשכם. מאז תחילת שנת 2001, בעקבות פרוץ האינתיפאדה, אסרה ממשלת ישראל על אזרחים ישראלים בעלי תפקידים בלתי רשמיים לנסוע לחלקים של הגדה המערבית הנמצאים בשליטה אזרחית וביטחונית של הרש"פ. הגבלה זו מנעה מערבים ישראלים לבקר במקומות קדושים מוסלמיים ונוצריים בגדה המערבית ומנעה מישראלים יהודים לבקר באתרים אחרים, כולל בית כנסת עתיק ביריחו. ביקורים בבית הכנסת ביריחו קוצצו באופן חמור כתוצאה מאי-הסכמה בין ישראל והרש"פ על הסדרי ביטחון.

אלימות מצד מתיישבים נגד פלסטינים מנעה ממקצת הפלסטינים להגיע למקומות קדושים בשטחים הכבושים. מתיישבים בחברון מנעו בכוח ממואזינים מוסלמים להגיע למערת המכפלה/ מסגד אל-איברהימי כדי להשמיע את הקריאה לתפילה והטרידו מאמינים מוסלמיים בחברון.

אף על פי שלא היו כל הגבלות מיוחדות שהוטלו על פלסטינים היוצאים לחאג', כל הקבוצות הדתיות הפלסטיניות נתקלו בהגבלות למעשה, כגון סגרים והמתנות ארוכות במעברי הגבול הישראליים, אשר לעתים קרובות עכבו נסיעות למטרות דתיות.

פגיעות בחופש הדת

רבים מקווי המדיניות הלאומית והעירונית בירושלים תוכננו כדי להגביל או לצמצם את האוכלוסייה הלא-יהודית של ירושלים. לדבריהם של ארגונים פלסטיניים וישראליים לזכויות אדם, ממשלת ישראל השתמשה בשילוב של הגבלות אזוריים לבניה עבור פלסטינים, החרמת קרקעות פלסטיניות, והריסת בתים של פלסטינים כדי "להכיל" שכונות לא-יהודיות, בעוד שבו בזמן אושרה התיישבות יהודית בשטחים שהיו ברובם פלסטיניים במזרח ירושלים.

במשך התקופה המדווחת, הגבילו הרשויות הישראליות את אשרות הכניסה לאנשי כמורה ערבים נוצרים המשרתים בגדה המערבית או בירושלים לאשרות לכניסה חד-פעמית, ובכך סיבכו את נסיעותיהם של אנשי הכמורה אל מחוץ לאזור. דבר זה שיבש את עבודתם וגרם לקשיים כספיים לארגונים הדתיים התומכים בהם. כמרים, נזירות ועובדי דת קתולים ואורתודוקסים, שהגיעו לעתים קרובות מסוריה ולבנון, נתקלו בעיכובים ממושכים ולעתים נדחו בקשותיהם. ממשלת ישראל ציינה כי עיכובים או תשובות שליליות היו בגלל בדיקות ביטחונית לאשרות ולהארכות תוקף. המחסור באנשי כמורה שיבש את תפקודן של קהילות נוצריות.

במשך החגים היהודיים סגר צבא ההגנה לישראל (צה"ל) בפני מוסלמים את מערת המכפלה/ מסגד אל-איברהימי בחברון. מסגד זה הוא השני בחשיבותו למוסלמים בשטחים הכבושים, אחרי מסגד אל-אקצה/ הר הבית. צה"ל פתח מחדש את מערת המכפלה/ מסגד אל-איברהימי בחברון לפולחן מוסלמי בזמנים שאינם במשך החגים היהודיים. במשך התקופה המדווחת, מנעו קצינים ישראלים לפעמים מן המואזין (כרוז מוסלמי הקורא לתפילה) במערת המכפלה/ מסגד אל-איברהימי בחברון להשמיע את הקריאה לתפילה בשעה שיהודים התפללו בחלק שלהם במערת המכפלה.

סניף ימק"א בקלקיליה נסגר בעקבות השלכת פצצת תבערה למשרד הסניף על ידי מוסלמים מקומיים באפריל 2006. במשך התקופה המדווחת, נפתח מחדש סניף ימק"א בקלקיליה. סיעות פוליטיות שונות בעיר ונציגי העירייה גינו את התקרית והביעו את אהדתם לימק"א.

לא היו דיווחים על אסירים או עצירים מטעמי דת בשטחים הכבושים.

המרות דת בכפייה

לא היו כל ידיעות על המרת דת בכפייה, לרבות על קטינים אזרחי ארה"ב שנחטפו או הוצאו באופן בלתי חוקי מארצות הברית, או על סירוב לאפשר החזרתם של אזרחים כאלה לארצות הברית.

התקשורת הפלסטינית פרסמה ושידרה חומר המותח ביקורת על הכיבוש הישראלי, כולל הכחשת הקשרים היהודיים אל ירושלים. במשך התקופה המדווחת, התקשורת הפלסטינית כמעט שלא הכילה הצהרות משפילות לגבי ישראל והיהודים. אמצעי תקשורת אחרים, שאינם תחת שליטת הרש"פ, במיוחד אלה הנמצאים בשליטת חמאס, המשיכו להשתמש בלשון מתלהמת במשך התקופה המדווחת.

תוכן המשדרים של הטלוויזיה הפלסטינית הלא-רשמית שיבח לעתים פיגועי התאבדות ומלחמת קודש עד לשחרור פלסטין משליטה יהודית. כמה תוכניות לילדים ששודרו בטלוויזיה הפלסטינית הלא-רשמית נתנו לגיטימציה לרצח ישראלים ויהודים.

ב-18 בנובמבר 2008, **פילאסטיין** – כתב עת של חמאס – פרסם קריקטורה אנטישמית של יהודי החופר מנהרה מתחת לאדמה כדי להימלט ממסגד. החפירה היא בצורת צלב-קרוס.

ב-27 בנובמבר 2007, **פילאסטיין** – פרסם קריקטורה שתיארה יהודים באופן אנטישמי.

ב-13 באוגוסט 2007, **אל-חייאת אל-ג'ידה** – פרסם קריקטורה שתיארה יהודים באופן אנטישמי.

בטור בשבועון **אל ריסאלאח**, שי"ח' ינוס אל-אסטאל, חבר הרשות המחוקקת ואימאם של חמאס, דן בפסוק מן הקוראן הטוען: "לסבול מאש הוא גורלם של היהודים בעולם הזה ובעולם הבא".

פגיעות על ידי כוחות מורדים או זרים או ארגוני טרור

טרוריסטים לא תקפו באופן שיטתי מישהו בשטחים הכבושים מסיבות דתיות, אף על פי שפעילות פלילית העלולה להיות קשורה לטרור יזם השפיעה על נוצרים ברצועת עזה. לעתים קרובות רשויות החמאס נמנעו מלחקור ביעילות או להעמיד לדין פשעים שבוצעו מטעמים דתיים על ידי קבוצות של מוסלמים קיצוניים שנטלו את החוק לידיהן בעזה.

בגלל השתלטות החמאס על רצועת עזה, הרש"פ לא הייתה מסוגלת לטפל במקרים של אפליה דתית ברצועה. התקפות על הקהילה הנוצרית בעזה גברו במשך התקופה המדווחת והעיתונות דיווחה כי משטר החמאס לא עצר חשודים בביצוע התקפות אלה. היו התקפות רבות במשך התקופה המדווחת ברצועת עזה, שבוצעו על ידי קבוצות מוסלמיות קיצוניות שקראו לעצמן בשמות שונים המבוססים על "חרבות הצדק", "חרבות המשפט" ו"חרבות האסלאם". כמה נוצרים מעזה הכריזו כי הם סבורים שהם נתונים לבדיקה קפדנית בשל היותם שונים משכניהם המוסלמים, והם הביעו דאגה מכך שאין רשות המוכנה או מסוגלת לשלוט בקבוצות קיצוניות. במשך התקופה המדווחת, ביקשו התוקפים להטיל אימה על הנוצרים ולגרום להם למסור את שטרי הקניין שלהם על נכסיהם.

ב-31 במאי 2008, קיצונים בלתי מזוהים תקפו שומר בבית הספר הבפטיסטי 'המגדלור' בעיר עזה וגנבו אוטובוס מאגודת התנ"ך הקדוש.

ב-16 במאי 2008 תוקפים אלמונים פוצצו פצצה מחוץ לבית ספר נוצרי בעיר עזה ולא גרמו לנפגעים. בכירים בחמאס הכריזו כי הם בודקים את התקרית, והעניין נותר פתוח בסוף התקופה המדווחת.

ב-21 בפברואר 2008 פרצו קיצונים חמושים בכוח אל תוך בית הספר הבפטיסטי 'המגדלור' בעיר עזה, תקפו את השומר והשחיתו כיתות לימוד.

ב-15 בפברואר 2008, פרצו חמושים אל מתחם 'מק"א' בעיר עזה והתקיפו את השומרים. הם פוצצו שתי פצצות, אחת מהן התפוצצה בספריה וגרמה נזק לאלפי ספרים.

ב-8 בדצמבר 2007, ניסו חמושים רעולי פנים לחטוף שומר ליד כנסיה בעיר עזה. הניסיון נכשל.

ב-6 באוקטובר 2007, נחטף ראמי ח'אדר עייאד ונהרג על ידי אנשים אלמונים בדרכו הביתה מן העבודה באגודת התנ"ך הקדוש המסונפת לבפטיסטים בעזה. גופתו נמצאה ב-7 באוקטובר בשדה

בעיר עזה. לדברי מקורות פלסטינים, עייאד קיבל שלושה איומי מוות והיה בעל חנות ספרים שכבר הייתה קודם לכן יעד של "צבא האסלאם". קרוב משפחה של עייאד מסר לעיתונות ב-8 באוקטובר כי הופעל על עייאד לחץ להתאסלם וכי משרדיה של אגודת התנ"ך הקדוש הותקפו במטען נפץ חודשים ספורים קודם לכן.

שיפורים והתפתחויות חיוביות בנוגע לחופש הדת

הרשות הפלסטינית לא תמכה באופן רשמי בדו-שיח בין-דתי במשך התקופה המדווחת; עם זאת, היא שלחה נציגים לפגישות בנושא שיפור היחסים בין הדתות ומאמצים לטפח רצון טוב בקרב מנהיגים דתיים. בתחילת 2008, המשרד לענייני ואקף ודת של הרש"פ אסר על כמה אימאמים לקיים את דרשות יום השישי בגלל הרטוריקה הקיצונית של האימאמים.

פרק III. פגיעות ואפליה על רקע חברתי

המתאם החזק בין דת, מוצא אתני ופוליטיקה בשטחים הכבושים מספיג לעתים את הסכסוך הישראלי-פלסטיני בממד דתי. במשך התקופה המדווחת היו דיווחים על פגיעות חברתיות או אפליה המבוססות על השתייכות דתית, אמונה או נהג דתי, בעיקר בין נוצרים למוסלמים. היחסים בין יהודים ללא-יהודים היו מתוחים לעתים קרובות כתוצאה מן הסכסוך הפלסטיני-ישראלי וכן משליטתה של ישראל על הגישה למקומות קדושים לנוצרים ולמוסלמים. היחסים בין יהודים הגרים בירושלים לבין יהודים הגרים בגדה המערבית היו מתוחים בהתבסס על פרשנויות שונות של היהדות, וכמה יהודים לא-אורתודוקסים חוו אפליה מצדם של כמה יהודים חרדים.

עמדות חברתיות המשיכו להיות מחסום לשיחות במיוחד לגבי מוסלמים שהתנצרו; עם זאת, המרת דת אינה בלתי חוקית בשטחים הכבושים. המתח המוסלמי-נוצרי ברצועת עזה גבר במשך תקופת הדו"ח הנוכחי, אף על פי שהיו כמה מקרים של אלימות מוסלמית-נוצרית, הקשורה לסכסוכים חברתיים או לסכסוכים בין משפחות ולא למחלוקות דתיות. הפלסטינים המוסלמים והנוצרים גם יחד האשימו בכירים ישראליים בניסיון לטפח איבה בקרב הפלסטינים על ידי הגזמה בדיווחים על מתחים בין מוסלמים לנוצרים.

הרשות הפלסטינית לא נקטה פעולה מספקת במשך התקופה המדווחת כדי לתקן הטרדות והפחדות שאירעו בעבר נגד תושבי בית לחם הנוצרים על ידי הרוב המוסלמי בעיר. המערכת המשפטית של הרש"פ נמנעה מלהביא לדין מקרים של תפיסת קרקע בבעלות נוצרית באזור בית לחם, שבוצעו על ידי חברות פשע. בכירים ברש"פ היו ככל הנראה שותפים לפשע במזימות לסחית נכסים. כמה התקפות נגד נוצרים בבית לחם עברו תוך העלמת עין מצד הרש"פ, אולם הרשויות חקרו התקפות נגד מוסלמים באותו תחום.

תחנות הרדיו של המתיישבים הישראליים תיארו לעתים קרובות את הערבים כתת-אדם וקראו לגירוש הפלסטינים מן הגדה המערבית. מקצת ההתבטאויות האלה כללו הערות דתיות. ארגונים התומכים במתיישבים, כגון נשים בירוק ופרסומים שונים באזור חברון, פרסמו כמה קריקטורות המשטינות פלסטינים. מתיישבים יהודים, שפעלו לבדם או בקבוצות, היו מעורבים בתקיפת פלסטינים ובהרס של רכוש פלסטיני. רוב המקרים של אלימות או הרס רכוש אשר בוצעו, כפי שנמסר, נגד פלסטינים, לא הסתיימו במעצרים או בהרשעות במשך התקופה המדווחת.

התקשורת הפלסטינית פרסמה ושידרה לעתים קרובות חומר הכולל תוכן אנטישמי. הרטוריקה של קבוצות טרור פלסטיניות כללה ביטויים של אנטישמיות וכך גם דרשות של כמה מנהיגי דת מוסלמים ששודרו בטלוויזיה הרשמית של הרש"פ.

סיפור אהבה בין-דתית היה נושא רגיש במשך התקופה המדווחת. רוב המשפחות הנוצריות והמוסלמיות בשטחים הכבושים מעודדות את ילדיהן – במיוחד את בנותיהן – להינשא בתוך קבוצת ההשתייכות הדתית שלהן. זוגות אשר קראו תגר על נורמה חברתית זו נתקלו בהתנגדות חברתית ומשפחתית ניכרת.

במארס 2005, פרצה מחלוקת על מכירת רכוש שהיה בבעלות הכנסיה היוונית אורתודוקסית, למשקיעים בעיר העתיקה בירושלים. המחלוקת הובילה לכינוס של הסינוד הקדוש (מועצת גדולי הכנסיה) באיסטנבול, כדי להדיח את הפטריארך היווני של ירושלים, אירינאוס ה-1, במאי 2005. בדצמבר 2007 הכירה ממשלת ישראל בתיאופילוס ה-11 כפטריארך היווני אורתודוקסי.

במשך התקופה המכוסה בדו"ח זה היו מקרים שבהם לאומנים ישראלים הטרידו מוסלמים. בכמה מקרים, קבוצה הידועה כ"נאמני הר הבית" ניסתה לפלס דרכה בכוח אל בין החומות של מתחם חראם אל- שאריף/ הר הבית. אותה קבוצה ניסתה מזמן לזמן להניח אבן פינה לבניין בית מקדש יהודי חדש העתיד לבוא במקום בניין כיפת הסלע המוסלמי, פעולה הנחשבת בעיני המוסלמים כפרובוקטיבית ופוגעת. חברי ארגון זה קיבלו היתר להיכנס לחראם אל- שאריף / הר הבית במשך חג הסוכות בשנת 2007.

במשך התקופה המדווחת גברה הטרדת יהודים משיחיים (אנשים המזדהים כיהודים ומקיימים מסורות יהודיות אולם מאמינים כי ישו היה המשיח) על ידי יהודים אורתודוקסים. קבוצות של יהודים אורתודוקסים פרסמו מודעות בעיתונים דתיים המכנות את היהודים המשיחיים "מסוכנים" וקוראות לגירושם מתחומי ישראל.

בתחילת מאי 2008, קראה קבוצת רבנים להחרמת חידון התנ"ך הבינלאומי בירושלים לאחר שהתגלה כי אחד מארבעת העולים לגמר מישראל הוא יהודי משיחי.

ב- 20 במארס 2008, נער בן 15 מן היישוב אריאל בגדה המערבית נפצע קשה מרסיס לאחר שהתפוצצה פצצה שהוסתרה בתוך סלסלת משלוח מנות מסורתי לחג פורים שהונחה בחזית ביתו. אביו של הנער הוא יהודי משיחי והיה קודם לכן קורבן למערכת הכפשה מצד יהודים אורתודוקסים, אשר תלו כרזות המציגות את פניו ומכנות אותו "מיסיונר מסוכן". מקורות מקומיים סבורים כי המשפחה הותקפה בגלל אמונותיה הדתיות ועורך הדין של המשפחה מסר כי החקירה מתקדמת באיטיות וזכתה לתשומת לב מעטה מאד מצד המשטרה.

ב- 23 באוקטובר 2007 אלמונים החשודים בהצתה בזדון שלחו אש בכנסיה הבפטיסטית ברחוב נרקיס במערב ירושלים. הרועה הרוחני של הקהילה היהודית משיחית הרוסית, שפגישותיה מתקיימות בכנסיה, הצהיר כי "יד לאחים" – ארגון חרדי אנטי-מיסיונרי – איימו עליו ועל קהילתו במשך כמה שנים שקדמו להתקפה.

פרק IV. מדיניותה של ממשלת ארה"ב

פקידים בכירים של ארה"ב דנו בחופש הדת עם הרשות הפלסטינית כחלק ממדיניותה הכוללת לקידום זכויות האדם.

הקונסוליה של ארה"ב קיימה באופן סדיר פגישות עם נציגים דתיים כדי לוודא כי תלונותיהם הלגיטימיות דווחו וטופלו. הקונסוליה קיימה קשר בדרג גבוה עם נציגי הוואקף הירושלמי, ארגון נאמנות וצדקה אסלאמי המחזיק בבעלותו ומנהל נכסי דלא- נידי רבים, כולל החראם אל שאריף/ הר הבית בירושלים. פקידים בכירים של ארה"ב קיימו קשר תכוף עם מנהיגים אסלאמיים מכל רחבי ירושלים, הגדה המערבית ועזה. הקונסוליה קיימה גם קשר סדיר עם מנהיגי הקהילות הנוצריות והיהודיות בירושלים ובגדה המערבית. במשך התקופה המדווחת נפגשו הקונסול הכללי ופקידי הקונסוליה עם הפטריארכים היווני, הלטיני והארמני, עם מנהיגי הכנסיות הסורית-אורתודוקסית, הרוסית- אורתודוקסית, הקופטית, האנגליקנית, והלותרנית וכן עם חברי כנסיית ישו הנוצרי של הקדושים האחרונים (המורמונים). הקונסוליה קיימה פגישות גם עם רבנים, אישים מרכזיים אחרים בקבוצות הדתיות האורתודוקסיות ובקהילות יהודיות אחרות.

במשך התקופה המדווחת חקרה הקונסוליה מגוון של טענות כולל האשמות לא מוכחות של נזק למקומות פולחן, הסתה, והאשמות הנוגעות לגישה לאתרים קדושים. פקידי הקונסוליה נפגשו עם נציגים של הקהילה הנוצרית בבית לחם ונסעו אל האזור כדי לחקור טענות של יחס גרוע אל נוצרים מצד הרש"פ. הקונסוליה העלתה את הסוגיה של תפיסת קרקע בבעלות נוצרית בשיחות עם בכירים ברש"פ.

פורסם ב- 19 בספטמבר 2008.

[International Religious Freedom Report Home Page](#)

(דף הבית – הדו"ח הבינלאומי על חופש הדת)